

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

4 oktober 1967

52e jaargang, no. 2613

verschijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

L. H. Klaassen; H. W. Lambers; P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

Ombuiging?

DE Miljoenennota 1968 heeft technische kwaliteiten; het is voorts (een opmerkelijk contrast met de barok van de Troonrede) een sober stuk, ook voor de niet-specialist op het terrein van de openbare financiën redelijk leesbaar. De nota is zeer didactisch opgebouwd; de redactionele hand van de Minister is te bespeuren: vele alinea's zijn duidelijk door hemzelf geschreven of herschreven. Het is — al klinkt het weinig constitutioneel — een meer ministerieel dan departementaal stuk, waarin Witteveen niet slechts zijn mening geeft, maar deze ook persoonlijk verwoordt. Het is ook een evenwichtig stuk met veel normbesef en ruimteberekeningen, voorzichtig, minder polemisch dan vorige Miljoenennota's. Er worden geen tegenstellingen in aangescherpt; integendeel, de Minister gaat deze juist uit de weg door te trachten de lezer ervan te overtuigen dat het door hem voorgestelde beleid een technische onvermijdelijkheid is, een economische noodzaak welke geen goede alternatieven kent.

Niet aanscherpen van tegenstellingen dus. Is dat nu in deze Miljoenennota te prijzen of te laken? Wij menen het laatste. In deze kolommen is al vaker geschreven over de relatie economie - politiek, over technocratie en het bedrijven van politiek als de kunst van het mogelijke. Daarbij liet de schrijver er nooit enige twijfel over bestaan dat hij het niet eens is met diegenen welke de grens tussen economie en politiek verdoezelen en een technocratisch jasje over hun politieke vooronderstellingen hangen. Ook Minister Witteveen is hieraan niet ontkomen: een politieke keuze wordt gepresenteerd als economische noodzaak. Miljoenennota en Troonrede vormen uitersten: de eerste is een technocratisch of, zo men de voorkeur geeft aan een wat neutraler term, een technisch stuk; de laatste is — onvermijdelijk natuurlijk, maar dit jaar lijkt het erger dan ooit — één lange gemeenplaats. Wat tussen die uitersten had moeten zitten ontbreekt: de presentatie van een reële visie op huidige maatschappelijke problemen, zoals deze in de financieel-economische sfeer tot uiting komen. Let wel: de *presentatie* van een visie. Want de Minister heeft wel degelijk een economisch-politieke visie; hij waakt er slechts voor deze expliciet te formuleren.

Toegegeven, de Minister van Financiën zou met enige goede wil een expliciete visie kunnen worden toegeschreven op grond van zijn herhaalde opmerkingen als „herziening” of „ombuiging van het uitgavenbeleid”. Het is evenwel moeilijk om die goede wil op te brengen, omdat bedoelde opmerkingen nergens worden waargemaakt. Zeker, hier en daar worden kleine uitgavenverlagingen voorgesteld voor posten die naar veler opvatting wel een veertje mogen laten. Zo ook komt er weer wat bij voor die uitgavengroepen waarover wel communis opinio heerst dat er verhoging moet komen. Inderdaad, de kunst van het mogelijke in ieder opzicht. Maar de fundamentele vraag: welke nieuwe taken verdienen serieuze overweging en welke oude moeten kritisch getoetst worden op hun houdbaarheid, wordt niet eens opgeworpen, laat staan beantwoord, althans niet in de *presentatie* van het financieel-economisch beleid. Een vraag die zeker in deze Miljoenennota — nu binnen alle partijen verouderde denkpatronen over wat nu wel en wat niet specifieke overheidstaken zijn, worden doorbroken — en zeker door deze Minister, die op dit punt uitgesproken denkbeelden heeft, aan de orde had mogen worden gesteld.

„Beleidsombuiging”, het woord valt herhaaldelijk in de nota. Het is echter ondenkbaar dat in de nabije toekomst de groei van de overheidsuitgaven zal kunnen worden beperkt (wat zal bijv. de ruimtelijke ordening wel niet gaan kosten?) als niet duidelijk de bereidheid wordt opgebracht

INHOUD

Ombuiging? 979

Drs. G. de Man:

De Rijksbegroting 1968;
stabiliserend, maar niet stimulerend..... 981

Prof. Dr. A. Heertje:

Conjunctuur- en groeibeleid 986

Prof. Dr. W. Hessel:

Het jaar 1968 op de korrel 988

Drs. J. Goedhart:

Derde dinsdag en bedrijfsleven 990

Prof. Dr. J. H. Christiaanse:

Aanvechtbaar fiscaal investeringsbeleid 992

Recente publikaties 997

Prof. Dr. C. D. Jongman:

Geld- en kapitaalmarkt... 1001

Mededelingen voor econo-
misten 1002

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

om oude taken kritisch te doorlichten en eventueel zelfs plaats te laten maken vóór i.p.v. te laten voortbestaan naast nieuwe taken. Wij zijn er niet op uit taken te gaan schrappen, alleen maar omdat ze oud zijn. Maar we worden nu eenmaal geconfronteerd met de praktische (en politieke!) onmogelijkheid de belastingdruk verder op te voeren — hetgeen niet hoeft te betekenen dat men er geen voorstander van kan zijn de dit jaar volledig gerealiseerde I.B.-verlaging ongedaan te maken — en de onvermijdelijkheid van de meer dan proportionele groei van de uitgaven voor overheidsvoorzieningen als ruimtelijke ordening, onderwijs en verkeer. Beseft men voorts dat zelfs de invoering van een consequent systeem van retributies en overheidsprizen toch geen grote zoden aan de dijk zal zetten, dan zal men toch tot de conclusie moeten komen dat enige ruimte zal moeten worden gezocht binnen vele traditionele overheidstaken. In wezen wordt dit fundamentele keuzeprobleem niet zichtbaar gemaakt; aldus wordt de indruk gewekt dat het verschoven is naar de toekomst.

Zolang de politiek van „beleidsombuiging” niet helderder tot uiting wordt gebracht dan in dit morrelen aan de marges, kan de conclusie niet anders zijn dan dat Minister Witteveen zich overgeeft aan een illusie wanneer hij meent dat over enkele jaren het wel zal lukken te komen tot een „krachtige ombuiging van het uitgavenbeleid”.

HET ontbreekt aan een expliciete visie op maatschappelijke problemen, schreven wij reeds. Heel duidelijk blijkt dit uit het werkgelegenheidsbeleid, of liever uit de volstrekte afwezigheid daarvan. Zeker, de Minister geeft toe „de werkloosheid is uit algemeen menselijke en sociale overwegingen tot een probleem geworden dat de bijzondere aandacht blijft vragen” (blz. 5), maar omdat er „slechts sprake is van een conjuncturele verflauwing”, is „een op expansie gerichte globale financiële politiek” slechts passend, „wanneer uit de huidige conjunctuurverflauwing een algemene recessie zou dreigen te ontstaan” (blz. 9). Een conclusie waarin wij een heel eind met de Minister kunnen meegaan.

Maar waarom dan ook niet die andere conclusie getrokken? Namelijk dat wanneer „structureel zwakke plekken zichtbaar worden” (blz. 9, een van Witteveens vele understatements) een werkgelegenheidspolitiek moet worden gevolgd, die inderdaad op structuurwijzigingen is gericht en niet slechts globaal conjunctureel wordt aangepakt. Niets daarvan echter, tenzij men een opsomming van de in het begin van dit jaar genomen maatregelen ter bestrijding van de regionale en bedrijfstaksgewijze werkloosheid, de vermelding „Als de werkgelegenheid zich ongunstig zou ontwikkelen zullen verdere maatregelen worden overwogen” (blz. 9) en het uittrekken van f. 100 mln. in het hoofdstuk Onvoorziene uitgaven van de begroting 1968 voor de kosten van maatregelen ter bestrijding van eventuele conjuncturele werkloosheid, in ernst het predikaat structurele-werkgelegenheidspolitiek zou willen verlenen.

Van verschillende zijden is reeds voorgesteld een krachtige

politiek van infrastructuurverbeterende werken in de probleemgebieden te entameren en het huidige systeem te verlaten van een vijvertje hier — een slootje daar, dat gefinancierd wordt met de tot dusver, in het kader van de begin 1967 aangevangen werkloosheidsbestrijding, ter beschikking gekomen gelden, die echter zo zeer via verschillende departementen worden verstrekt, dat geen gecoördineerd werkloosheidsbestrijdingssysteem tot stand is gekomen. Gepleit is daarom ook wel voor een „nationaal werkgelegenheidscommando” dat met zeg f. 500 mln. ter besteding de — ongetwijfeld zware — taak moet aanvatten de regionale en structurele werkloosheid te bestrijden¹⁾. Op *planmatige* wijze, want daarin zal het zich moeten onderscheiden van het tot dusver gevoerde beleid.

Het is wat de gevolgen voor de werkgelegenheid betreft ook onbegrijpelijk dat de regering juist in 1968, een jaar waarvoor het C.P.B. toch nog 90.000 werklozen raamt, het contingent woningwetwoningen gaat verlagen. De combinatie woningnood-werkloosheid in de bouw is een beschamende zaak. Ook al is men de mening toegedaan dat moet worden gestreefd naar een liberalisatie van het woningbouwbeleid dan nog is het onverantwoordelijk, uitgerekend in een periode waarin zo'n grote werkloosheid heerst in het bouwbedrijf, de harde kern van het bouwprogramma te gaan verlagen (Bovendien kan, omdat een ruim aanbod van woningen voorwaarde tot liberalisatie is — enigszins paradoxaal — zelfs worden gesteld dat dan ook méér goede woningwetwoningen moeten worden gebouwd). Voor de categorie woningwetwoningen betekent de beslissing van de overheid zoveel duizend stuks te gaan bouwen immers dat ook inderdaad gebouwd zal worden. In de particuliere sector is realisering van het geplande aantal een hachelijker zaak, zeker door de nog steeds hoge rente op de kapitaalmarkt. Weliswaar wordt de mogelijkheid geopperd om, wanneer de animo in de gesubsidieerde sector beneden de ramingen blijft, de woningwetsector te verhogen tot maximaal 60.000, maar hoe stelt men zich dat eigenlijk voor? Overschakelen van de ene op de andere soort woningbouw vergt in de praktijk nogal wat tijd, bovendien is men al een aardig eindje in 1968 voor men een duidelijk beeld kan krijgen van de omvang van die animo.

De vraag wie dat alles moet betalen, met name die f. 500 mln. voor de gecoördineerde werkloosheidsbestrijding, willen wij niet uit de weg gaan. Een groter conjunctureel begrotingstekort dan de door Witteveen becijferde f. $\frac{3}{4}$ mrd. lijkt ons onder de huidige omstandigheden acceptabel. Wij zullen bereid moeten zijn tot een inflatoire financiering van de werkloosheidsbestrijding; f. 500 mln. extra daarvoor betekent een aanslag van ca. f. 400 mln. op de betalingsbalans. Het risico van een incidenteel aanbreken van de deviezenpot — de lezer zij gaarne toegegeven dat wij een fervent stokpaardberijder zijn — moeten we durven lopen. We moeten niet té voorzichtig zijn.

aR

¹⁾ Zo juist nog stelde het overlegorgaan van de vakcentrales voor een — tripartite — raad voor de arbeidsmarkt in te stellen t.b.v. een gecoördineerde arbeidsmarktpolitiek.

De Rijksbegroting 1968

Stabiliserend, maar niet stimulerend

door Drs. G. de Man

Inleiding

DE Miljoenennota 1968 wordt in de eerste plaats gekenmerkt door de zeer genuanceerde conjunctuurpolitieke beschouwingen, waarbij naast het structurele begrotingsbeleid, dat ook bij deze begroting weer is toegepast, nieuwe — gedeeltelijk automatische — conjunctuurstabiliserende elementen worden ingevoegd. In de tweede plaats moet worden gewezen op het streven van de regering naar een relatieve vermindering van de rijksuitgaven op wat langere termijn. Daarnaast vallen in het oog de plannen van de regering om, analoog aan ontwikkelingen in internationaal verband, in de toekomst tot een meerjarenplanning van de rijksuitgaven en -ontvangsten te geraken, alsook het streven om de bijdragen van de gebruikers van bepaalde goederen en diensten van de overheid meer in overeenstemming te brengen met de daarvoor gemaakte kosten. In het vervolg van dit artikel zal op enkele van deze punten worden ingegaan, terwijl daarnaast nog aandacht zal worden geschonken aan de vraag of en in hoeverre de conjunctuurpolitieke hantering van de rijksbegroting in de afgelopen jaren succesvol is geweest.

Het structurele begrotingsbeleid

Het centrale thema van de conjunctuurpolitieke beschouwingen in de Miljoenennota 1968 wordt gevormd door het structurele begrotingsbeleid. Omdat dit beleid, dat sinds 1961 bij de opstelling van de rijksbegroting wordt toegepast, thans voor het eerst moet worden geplaatst tegen de achtergrond van een afvlakkende conjunctuur, zullen hier karakter en werking van het structurele begrotingsbeleid nog eens kort worden uiteengezet.

Het is bij het conjunctuurbeleid na de oorlog, dat in hoge mate gericht moest zijn op het tegengaan van overspanning en inflatie, steeds meer duidelijk geworden, dat het in een sterk groeiende volkshuishouding en bij een lang aanhoudende hoogconjunctuur vrijwel onmogelijk is tegendruk te geven door een absolute vermindering van de overheidsuitgaven. De economische groei zou door een dergelijk beleid ten zeerste in gevaar worden gebracht. Men denke slechts aan de gevolgen voor de economische groei van een vermindering van de uitgaven voor bijv. wegeaanleg of wetenschappelijk spuurwerk. Deze en andere voor de economische groei belangrijke uitgaven zullen integendeel evenredig met de groei van bepaalde particuliere bestedingen moeten toenemen. Het conjunctuurstabiliserende element in de begroting zal dus in een groeiende volkshuishouding sterker bij de belastingen moeten liggen, tenzij andere niet voor de groei van belang zijnde uitgaven in belangrijke mate kunnen worden verlaagd (inkomensoverdrachten). Hiertegen zal echter een sterke politieke en — al dan niet terecht — sociale weerstand bestaan.

Ten einde een synthese tot stand te brengen tussen enerzijds de noodzakelijke groei van de rijksuitgaven en anderzijds de conjunctuurpolitieke eisen die aan de begroting moeten worden gesteld is het structurele begrotingsbeleid ontwikkeld. De eerste stap daarbij is geweest de anti-

cyclische variatie van de rijksuitgaven niet in absolute, doch in relatieve zin op te vatten, in die zin voege dat in de hoogconjunctuur de groei van de uitgaven bij de reële trendmatige groei van het nationaal inkomen moet *ten achter blijven* en in de recessie daarop moet *voortuitlopen*. Bij de nadere uitwerking en kwantificering van het structurele begrotingsbeleid — voor het eerst in de Miljoenennota 1962 — waarbij het er vooral ook om ging een kader te vinden voor de afweging van de verschillende prioriteiten, heeft men zich gebaseerd op de trendmatige groei van de *middelen*. De structurele begrotingsruimte kan, uitgaande van een evenwichtige situatie, dan worden gedefinieerd als het bedrag van de met een trendmatige groei van het nationaal inkomen samenhangende stijging van de ontvangsten. Onder een evenwichtige uitgangssituatie dient hier te worden verstaan een situatie waarbij de werkgelegenheid een normaal beeld vertoont en voorts de verhouding tussen besparingen en investeringen van het Rijk in overeenstemming is met de ter zake bestaande verhouding in de overige sectoren van de volkshuishouding bij een structureel gewenst overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans (toeneming goud- en deviezenvoorraad, ontwikkelingshulp), d.w.z. dat het begrotingsstekort van het Rijk gelijk is aan het verschil tussen het structurele besparingsoverschot van de overige sectoren van de volkshuishouding enerzijds en het structureel wenselijke overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans anderzijds.

Als gevolg van de progressiewerking bij de belastingen zal bij ongewijzigde tarieven de trendmatige groei van de ontvangsten procentueel groter zijn dan die van het nationaal inkomen. Bij een trendmatige groei van het nationaal inkomen van 4,8 pCt. per jaar en een progressiefactor van 1,25 (van deze waarden wordt bij de ruimt berekening voor 1968 uitgegaan) zullen de belastingontvangsten trendmatig toenemen met $1,25 \times 4,8 = 6$ pCt. per jaar. Wordt de aldus berekende begrotingsruimte geheel aangewend voor verhoging van uitgaven dan zal — bij een constant blijvend structureel begrotingstekort — een verhoging van de belastingdruk en van het relatieve peil van de rijksuitgaven optreden. Het is echter niet noodzakelijk de gehele begrotingsruimte voor uitgavenverhoging aan te wenden. Door, zoals Prof. Zijlstra heeft gedaan, autonome belastingverlaging (verlaging van de tarieven) gelijk te stellen met uitgavenverhoging en autonome belastingverhoging aan te merken als negatieve uitgaven, kunnen wensen op belastinggebied (bijv. neutralisering van het progressie-effect) op dezelfde wijze als de uitgaven bij de afweging van prioriteiten binnen de structurele begrotingsruimte worden betrokken. Hoe de begrotingsruimte over uitgavenverhoging en autonome belastingverlaging zal worden verdeeld, is uiteraard een zaak van politieke keuze en voor het structurele begrotingsbeleid niet van belang. Essentieel is, dat de algebraïsche som van uitgavenverhogingen en autonome belastingmaatregelen in enig jaar de structurele begrotingsruimte niet overtreft. Het is dus mogelijk de uitgaven in een bepaald jaar met meer dan het bedrag van de structurele begrotingsruimte te

TABEL 1.

Berekening begrotingsruimte

	Trendmatige groei belastingontvangsten 1968 t/m 1971	Ontwikkelingspeil belastingontvangsten
	(in mln. gld.)	
Belastingontvangsten 1966 (na correctie voor versnelde afdracht van omzetbelasting)		14.750
Groei belastingontvangsten in 1967 op grond van trendmatige stijging van het reëel nationaal inkomen van 4,8 pCt. en een gemiddelde progressiefactor van $1\frac{1}{4}$ bedraagt 6 pCt. van f. 14.750 mln.		890
Groei belastingontvangsten in 1967 als gevolg van een in dat jaar optredende prijsstijging van 4 pCt. bedraagt 4 pCt. $\times 1\frac{1}{4}$ (progressiefactor) \times (f. 14.750 mln. + f. 890 mln.)		780
Doorwerking naar 1968 van in 1967 ingegane of voorgenomen belastingmaatregelen, bruto f. 169 mln. (zie tabel 4-1); netto		140
Belastingontvangsten 1967 bij trendmatige ontwikkeling		16.560
Trendmatige groei belastingontvangsten in 1968 bedraagt 6 pCt. van f. 16.560 mln.	990	990
Voorgenomen wijzigingen in de belastingwetgeving, bruto f. 280 mln. (zie tabel 4-2); netto		240
Dekkingsmaatregelen bruto f. 160 mln. (zie tabel 4-3); netto		140
Belastingontvangsten 1968 bij trendmatige ontwikkeling		17.930
Trendmatige groei belastingontvangsten 1969 t/m 1971 ad 6 pCt. per jaar geeft cumulatief een groei van 19,1 pCt. en bedraagt dus 19,1 pCt. van f. 17.930 mln.	3.420	3.420
Trendmatige groei belastingontvangsten 1968 t/m 1971	4.410	
Belastingontvangsten 1971 bij trendmatige ontwikkeling		21.350
D: trendmatige groei van de belastingontvangsten bedraagt gemiddeld per jaar $\frac{1}{4} \times f. 4.410$ mln. = rond		1.100
De trendmatige groei van de niet-belastingontvangsten per jaar wordt geraamd op		150
De gemiddelde begrotingsruimte bedraagt		1.250

Bron: Miljoenennota 1968.

laten toenemen, mits daartegenover per saldo *autonome* belastingverhogingen staan tot het bedrag waarmee de stijging van de uitgaven de ruimte te boven gaat.

Bij de toetsing van de feitelijke uitgavenstijging aan de structureel beschikbare begrotingsruimte worden enkele niet relevant geachte uitgavenstijgingen buiten beschouwing gelaten. Het gaat hier met name om schuldaflossing en algemene salarismaatregelen. De eerste post ligt voor de hand. Ten aanzien van de tweede dient echter te worden opgemerkt, dat ten minste een gedeelte daarvan, overeenkomend met de bij de overheid optredende produktiviteitsstijging, binnen de ruimte zou moeten worden gebracht.

Er zij op gewezen, dat duidelijk onderscheid moet worden gemaakt tussen de hier geanalyseerde ruimte voor uitgavenverhoging en autonome belastingmaatregelen beide (ook wel Zijlstra-norm genoemd, omdat Prof. Zijlstra de structurele begrotingsnormering in Nederland heeft geïntroduceerd) en de eveneens door Zijlstra, als Minister van Financiën, geformuleerde *politieke* norm, dat de structurele begrotingsruimte zodanig over uitgavenverhoging en belastingverlaging moet worden verdeeld, dat de groei van de uitgaven bij die van het nationaal inkomen achterblijft.

Het conjunctuurpolitieke element in het structurele begrotingsbeleid is daarin gelegen, dat mee- of tegenvallers in de belastingopbrengst, die het gevolg zijn van de conjunctuur (snellere of langzamere dan trendmatige groei van het nationaal inkomen) geen aanleiding tot verandering van uitgaven en belastingtarieven mogen geven. Aldus zal in de hoogconjunctuur het werkelijke begrotingstekort kleiner worden dan het structurele en in de recessie groter, waardoor een stabiliserende invloed op de conjunctuur uitgaat.

Een tweede automatisch stabiliserend element in het structurele begrotingsbeleid, dat in de Miljoenennota 1968 expliciet wordt genoemd, doch in de afgelopen jaren nauwelijks enige invloed heeft uitgeoefend, is het effect van prijsverhoging op de ruimte. Bij de berekening van

de ruimte wordt geabstraheerd van *toekomstige* prijsstijging. Treedt deze tijdens de uitvoering van de begroting op dan zal de reële waarde van de begrotingsruimte kleiner worden en *bij strikte handhaving* van de begrote uitgaven zal het beslag van de overheid op produktiefactoren kleiner worden, waardoor automatisch een matigende invloed op de conjunctuur wordt uitgeoefend. Dit effect is in de praktijk waarschijnlijk zeer gering, omdat in de meerderheid der gevallen de uitgaven met de prijsstijging worden verhoogd ¹⁾, zodat nauwelijks van een anti-cyclische werking kan worden gesproken.

De begrotingsruimte voor 1968

Laten we na de voorgaande analyse van het structurele begrotingsbeleid eens bezien op welke wijze dit bij de opstelling van de rijksbegroting voor 1968 is toegepast. Zoals uit de aan de Miljoenennota ontleende tabel 1 blijkt, komt de ruimte voor de periode 1968 t/m 1971 uit op een bedrag van gemiddeld f. 1.250 mln. per jaar.

De Minister tekent bij de ruimteberekening aan, dat deze van globale aard is. Niettemin vertoont de berekening een nogal gedetailleerd karakter, waarin enkele naar onze mening minder juiste en niet te rechtvaardigen elementen voorkomen.

1. Het jaar 1966 was geen conjunctureel evenwichtig jaar en de belastingopbrengst voor dat jaar kan derhalve niet zonder meer als uitgangspunt voor de ruimteberekening dienen. Men zou om een zuiver uitgangspunt te krijgen het conjuncturele gedeelte uit de belastingopbrengst moeten elimineren. Aangezien het onmogelijk is de omvang daarvan precies vast te stellen, zou men moeten

¹⁾ Enerzijds worden algemene salarisverhogingen (de salarissen maken ongeveer de helft van de rijksbegroting uit) zoals we reeds zagen geheel buiten de ruimte om gefinancierd, terwijl anderzijds voor een belangrijke uitgavencomponent, de investeringen, volumebeperking bij prijsverhoging niet wel mogelijk is. Slechts voor een beperkt gedeelte van de rijksuitgaven, de materiële consumptie, kan prijsverhoging worden gecompenseerd door vermindering van het volume der bestedingen.

volstaan met een benadering. Men zou in het onderhavige geval bijv. de belastingopbrengst voor 1966 kunnen verminderen met het percentage waarmee de prijsstijging in dat jaar de — los van de conjunctuur sedert de tweede wereldoorlog vrijwel algemeen optredende — structurele prijsstijging van 3 pCt. overtreft. De prijsstijging in 1966 bedroeg 6 pCt. en de correctie op de belastingmiddelen zou derhalve moeten bedragen $3 \times 1,25$ (progressiefactor) = 3,75 pCt., ofwel rond f. 550 mln. Het gecorrigeerde middelenbedrag voor 1966 zou daardoor komen op f. 14.200 mln. en de ruimte voor de periode 1968 t/m 1971 zou dan gemiddeld f. 1.215 mln. per jaar bedragen.

2. Door de ruimte te berekenen als een gemiddelde over vier jaar wordt, zoals de Minister opmerkt, in het bijzonder de ruimte voor 1971 verkraapt. Hij laat echter na er aan toe te voegen, dat de ruimte voor 1968 door deze handelwijze f. 110 mln., en als men rekening houdt met de sub 1 aangebrachte correctie, f. 140 mln. te hoog uitvalt.

3. Voorts dient op een bijzonder aspect van de ruimtebepaling voor 1968 te worden gewezen, dat samenhangt met het feit, dat de ruimte als een gemiddelde over vier jaar is berekend. In de belastingontvangsten 1968 bij trendmatige ontwikkeling ad f. 17.930 mln. is een bedrag van f. 380 mln. (f. 240 mln. + f. 140 mln.) begrepen, zijnde de netto jaaropbrengst voor het Rijk van de autonome belastingmaatregelen, die voor 1968 worden voorgesteld, omdat de uitgavenstijging in dat jaar de ruimte overtreft. En aangezien de ruimte wordt berekend als een gemiddelde over vier jaar, wordt de omvang van de ruimte voor 1968 mede bepaald door de verdeling van diezelfde ruimte over uitgavenverhoging en autonome belastingmaatregelen.

4. Bij de vaststelling van de ruimte wordt rekening gehouden met een trendmatige groei van de niet-belastingmiddelen van f. 150 mln. per jaar. Gelet op de nog te verwachten groei van rente en aflossingen op verstrekte woningwetleningen en in verband met het beleid om grotere bijdragen te vragen van de gebruikers van door de overheid geleverde goederen en diensten lijkt deze raming ons te laag te zijn uitgevallen. Het effect daarvan wordt echter later weer gecompenseerd doordat bij de toetsing van het relevante uitgavenaccres aan de beschikbare ruimte de meer dan trendmatige groei van de niet-belastingmiddelen in mindering wordt gebracht op het relevante uitgavenaccres. Was het dan niet eenvoudiger geweest de niet-belastingmiddelen bij de bepaling van de ruimte buiten beschouwing te laten en bij de toetsing de gehele stijging daarvan, gecorrigeerd voor incidentele posten, in mindering te brengen op de relevante uitgavenstijging? Het feit, dat de niet-belastingmiddelen veel minder conjunctuurgevoelig zijn, verhoogt de aanvaardbaarheid van deze handelwijze.

De conjuncturele betekenis van de begroting voor 1968

De conjunctuurstabiliserende werking van de begroting in de recessie bestaat, zoals we bij de bespreking van het structurele begrotingsbeleid hebben gezien, uit het bij de trendmatige ontwikkeling achterblijven van de ontvangsten, terwijl de uitgaven op de trendmatige ontwikkeling blijven gebaseerd. Hierdoor zal in 1968 volgens de berekening in de Miljoenennota een conjuncturele stijging van het begrotingstekort optreden van ongeveer f. 700 mln. Dit stuk van het begrotingstekort zal langs inflatoire weg worden gefinancierd en aldus zal een stabiliserende werking van de begroting uitgaan.

Daarnaast zijn nog enkele conjuncturele maatregelen genomen. In de eerste plaats is de investeringsaftrek hersteld. Deze maatregel heeft echter in hoofdzaak de bedoeling het negatieve effect op de investeringen in 1968 van de overgang naar het systeem van omzetbelasting over de toegevoegde waarde (B.T.W.) per 1 januari 1969 te compenseren. Onder het B.T.W.-systeem wordt namelijk de omzetbelasting over de investeringen in haar geheel gerestitueerd. De kans is dus groot, dat ondernemers hun investeringen zouden uitstellen, indien niet de investeringsaftrek investering in 1968 aantrekkelijk maakte. De investeringsaftrek zal weer verdwijnen naarmate het B.T.W.-systeem wordt geëffectueerd. Een extra stimulerende maatregel vormt het herstel van de investeringsaftrek dus waarschijnlijk niet.

Voorts is een conjunctuurstabiliserend element ingebouwd, doordat de uitgaven i.v.m. maatregelen ten behoeve van de werkgelegenheid zijn geraamd op basis van een normale conjunctuur. Valt de conjunctuur tegen dan zullen deze uitgaven automatisch stijgen. Ook de buiten de ruimte gehouden verhoging van de post voor bestrijding van de conjuncturele werkloosheid op het hoofdstuk Onvoorziene uitgaven van f. 20 mln. tot f. 100 mln. heeft een anti-cyclische werking.

Bovendien moet nog worden gewezen op het conjuncturele aspect van de voorgestelde wijzigingen met betrekking tot de woningbouw. Het aantal in 1968 in aanbouw te nemen woningwetwoningen is verminderd van 57.500 tot 50.000, terwijl daartegenover met een stijging van 13.000 woningen in de sector van de gesubsidieerde particuliere huur- en eigen woningen wordt rekening gehouden. Zou deze stijging van 13.000 niet worden gehaald, dan zal het aantal woningwetwoningen naar rato — tot een maximum van 60.000 — worden verhoogd. Hierdoor zullen de uitgaven voor woningbouw stijgen en wordt een conjunctuurstabiliserende invloed op het economisch leven uitgeoefend.

Aan de uitgavenkant van de begroting zijn geen directe conjunctuurstimulerende maatregelen genomen. Het bedrag waarmee de uitgavenstijging plus de autonome belastingmaatregelen de beschikbare ruimte voor 1968 overtreft bedraagt slechts f. 123 mln. Daarbij moet nog worden opgemerkt, dat door het berekenen van de ruimte als een gemiddelde over vier jaar de ruimte voor 1968 eigenlijk f. 110 mln. te hoog is, waardoor de overschrijding in feite neerkomt op een bedrag van f. 233 mln. Hiervan zal een zeker, doch geen groot, conjunctuurstimulerend effect uitgaan.

Ten slotte wordt op blz. 9 van de Miljoenennota meegedeeld, dat als de werkgelegenheid zich in 1968 ongunstig zou ontwikkelen, nieuwe maatregelen zullen worden genomen. Welke maatregelen dat zijn wordt echter niet vermeld, hetgeen als een tekortkoming moet worden beschouwd.

Het is moeilijk het conjuncturele effect van een begroting van te voren vast te stellen. De aanzienlijke afwijkingen van de gedurende de afgelopen jaren in de Miljoenennota's berekende impuls tonen dit ook duidelijk aan²⁾. Niettemin hebben wij, gelet op de genomen maatregelen, de indruk dat de conjuncturele betekenis van de rijksbegroting voor 1968 het best kan worden gekarakteriseerd als: stabiliserend, niet stimulerend. Deze conclusie vindt

²⁾ Zie tabel 2 van onze beschouwing over de Miljoenennota 1967, in E.-S.B. van 5 oktober 1966, blz. 1022.

steun in het feit, dat de werkloosheid volgend jaar op ongeveer hetzelfde peil zal liggen als dit jaar. Evenmin als de begroting 1967 heeft bijgedragen tot de opgetreden ontspanning (de monetaire verkrapping als gevolg van het betalingsbalanstekort en de monetaire politiek zijn hiervoor in hoofdzaak verantwoordelijk), zal de begroting 1968 bijdragen tot een vermindering van de werkloosheid. Zij zal ons slechts behoeden voor verder afglijden. Er zijn twee belangrijke motieven ter rechtvaardiging van dit beleid.

In de eerste plaats is er de verwachte expansie van de export als gevolg van een opleving van de conjunctuur in de ons omringende landen, in het bijzonder Duitsland. De goede resultaten, die de najaarsbeurs te Utrecht voor de meeste deelnemers heeft opgeleverd, kan een indicatie geven voor een ontwikkeling in deze richting.

In de tweede plaats voert de regering terecht aan, dat wegens de ongelijke verdeling van de werkloosheid over het land (in de Randstad, waar ongeveer de helft van de Nederlandse beroepsbevolking woont, in augustus jl. slechts 1,1 pCt., terwijl alleen in Groningen, Drente en Limburg de werkloosheid de 4 pCt. overschrijdt) en het sterk structurele karakter daarvan, algemene conjunctuurstimulerende maatregelen weer snel tot overspanning aanleiding zouden geven, waardoor onze concurrentiepositie verder zou verslechteren en de werkgelegenheid op langere termijn zou worden aangetast. Het probleem van wat wel de „Engelse ziekte” wordt genoemd, waarbij volledige werkgelegenheid en een evenwichtige betalingsbalans onder handhaving van de bestaande wisselkoersen, niet meer gelijktijdig kunnen worden verwezenlijkt, zou dan actueel kunnen worden.

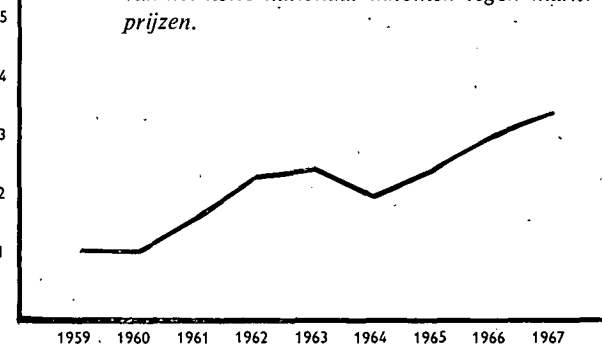
De resultaten van het conjunctuurbeleid in de laatste jaren

Prof. Goedhart heeft enige tijd geleden gesteld, dat de conjuncturele begrotingspolitiek in de jaren 1964-1966 heeft gefaald en dat daardoor de nadruk vrijwel geheel bij de monetaire politiek is komen te liggen³⁾. Bij toepassing van het structurele begrotingsbeleid zal het begrotingstekort in absolute zin trendmatig gelijk blijven (en als percentage van het nationaal inkomen dalen). Tijdens de hoogconjunctuur zal het tekort ten gevolge van de meevallende belastingopbrengsten in absolute omvang dalen (en als percentage van het nationaal inkomen dus nog sneller teruglopen). Bij een succesvol beleid mag men voor de afgelopen jaren dus een aanzienlijke daling van het begrotingstekort verwachten. De grafiek, waarin het driejaars voortschrijdend gemiddelde van het gerealiseerde begrotingstekort⁴⁾ is uitgedrukt in procenten van het netto nationaal inkomen tegen marktprijzen, geeft een duidelijke indicatie van de mate waarin het conjuncturele begrotingsbeleid in de afgelopen jaren heeft gefaald.

Door uit te gaan van het driejaars voortschrijdend gemiddelde van het gerealiseerde begrotingstekort komen de jaarlijkse verschillen niet volledig tot hun recht, maar de tendentie in de ontwikkeling komt des te beter tot uiting en daar gaat het ons om. De hele periode heeft betrekking op een opgaande conjunctuurfase (de laatste jaren in hoge mate nominaal) en men zou bij een succesvol beleid dus in elk geval een dalende curve mogen verwachten. Een tweede aanwijzing voor het falen van het conjunctuurbeleid van het Rijk vindt men in tabel 2, waarin de ontwikkeling van de inflatoire financiering voor de laatste jaren is weergegeven.

De conclusie, die we aan het voorgaande kunnen ver-

pCt. *Gerealiseerd tekort op de rijksbegroting (driejaars voortschrijdend gemiddelde) in procenten van het netto nationaal inkomen tegen marktprijzen.*

TABEL 2.

Inflatoire financiering door het Rijk

Jaar	Inflatoire financiering
1964	f. 50 mln. a)
1965	f. 400 mln. a)
1966	f. 650 mln. a)
1967	f. 900 mln. b)

a) Ontleend aan het Jaarverslag 1966 van De Nederlandsche Bank, blz. 101.
b) Ontleend aan de Miljoenennota 1968.

binden, is dat het begrotingsbeleid de laatste vier jaar vrijwel geen bijdrage tot stabilisering van de conjunctuur heeft geleverd. Deze conclusie is te meer opmerkelijk, daar gedurende deze periode zowel een liberaal als een socialist als Minister van Financiën zijn opgetreden. Er bestaat in Nederland, los van de politieke ideologie der verschillende politieke stromingen, kennelijk een zodanige opwaartse druk op de uitgaven en een zo algemene aversie tegen lastenverhoging, dat de begroting noch aan de uitgavenzijde, noch aan de middenkant voldoende flexibiliteit bezit — zeker op korte termijn — om als instrument voor een effectief conjunctuurbeleid in de hausse te worden aangewend.

Ook de „timing” van belastingmaatregelen als anti-cyclisch instrument, waarop op blz. 18 van de Miljoenennota 1968 de aandacht wordt gevestigd, heeft in het verleden slechts geringe resultaten opgeleverd. Als voorbeeld wordt in de Miljoenennota o.a. genoemd het uitstellen van de verlaging van de loon- en inkomstenbelasting van 1 januari 1961 tot 1 juli 1962. De grafiek van de geregistreerde arbeidsreserve en openstaande aanvragen van werkgevers in het Centraal Economisch Plan 1967⁵⁾ leert echter, dat de spanning medio 1962 nog groter was dan begin 1961 en de belastingverlaging toen, conjunctuureel gezien, dus nog minder op haar plaats was. Misschien heeft zij de neiging tot een zekere ontspanning in 1962 wel teniet gedaan. Wel kan, zoals eveneens wordt betoogd in de Miljoenennota, een matigend effect uitgaan van temporisering van investeringen en een personeelsstop,

³⁾ C. Goedhart: „Conjunctuurpolitiek bij kentering” in *De Naamloze Vennootschap*, juli/augustus 1967, blz. 75-79.

⁴⁾ Na: eliminering van enkele incidentele uitgavenposten: van De Nederlandsche Bank overgenomen vorderingen op het buitenland (1959 en 1960); verstrekte kredieten i.v.m. de liquidatie van de E.B.U. (1959); vergoeding aan De Nederlandsche Bank voor het geleden revaluatieverlies (1961).

⁵⁾ Centraal Economisch Plan 1967, blz. 49.

maar het is de vraag of men in een lang aanhoudende hoogconjunctuur de temporisering lang genoeg kan volhouden.

Het in de Miljoenennota ontvouwde conjunctuurbeleid is ongetwijfeld genuanceerder dan in voorgaande jaren het geval was, doordat op *verschillende* punten anti-cyclische elementen zijn ingebouwd. Hoe dit beleid in de praktijk zal uitwerken moet echter worden afgewacht.

Budgetmechanisme en prijsmechanisme

De economisch-politieke meningsvorming loopt niet zelden achter bij de vorderingen van de economische wetenschap ⁶⁾. Zo is het niet ondenkbaar, dat bij veel politici en vertegenwoordigers van belangengroepen, wellicht onbewust, nog de gedachte leeft dat „deficit spending” in het algemeen de economische ontwikkeling bevordert en dat men als gevolg daarvan voor de financiering van allerlei projecten gemakkelijk een beroep doet op de „algemene middelen”. Daarnaast speelt uiteraard een nog belangrijker rol de factor dat financiering uit de algemene middelen de minste directe weerstand oplevert, maar daardoor blijft de noodzakelijke confrontatie van de voordelen van te entameren projecten met de te maken kosten c.q. de op te offeren alternatieve bestedingsmogelijkheden achterwege. Om deze confrontatie meer tot haar recht te laten komen, zal een betere functionering van het budgetmechanisme moeten worden nagestreefd, waartoe de pas ingestelde Algemene Begrotingscommissie in de Tweede Kamer een belangrijke bijdrage zal kunnen leveren, en zal meer gebruik moeten worden gemaakt van het prijsmechanisme. Met name dit laatste heeft in het recente verleden van verschillende zijden bijzondere aandacht gekregen ⁷⁾, terwijl ook in de Miljoenennota 1968 sterker dan in de voorgaande jaren de nadruk op prijzen voor verschillende overheidsdiensten wordt gelegd. Het kader van dit artikel laat niet toe hier dieper op deze materie in te gaan. Wij willen daarom volstaan met het maken van een tweetal opmerkingen ter zake.

In de eerste plaats zij opgemerkt, dat ondanks de plannen van Minister Witteveen tot verlaging van het relatieve uitgavenpeil, er waarschijnlijk voorlopig toch een tendentie tot verhoging van de uitgaven zal blijven bestaan. Door toepassing van het prijsmechanisme zal in dat geval de gewenste verhouding tussen uitgaven en middelen beter kunnen worden gehandhaafd en mede een rem kunnen worden gelegd op verhoging van minder urgente uitgaven.

In de tweede plaats wijzen wij erop, dat de kans bestaat dat door het in sterkere mate gebruik maken van het prijsmechanisme bij de financiering van overheidsactiviteiten een om sociale redenen gewenst geachte secundaire inkomensverdeling zal worden verstoord ten nadele van de lagere inkomensstrekkers. Dit geldt temeer waar toch

reeds een verschuiving aan de gang is van de directe naar de indirecte belastingen. Maatregelen op het gebied van het marktmechanisch financieren van overheidsactiviteiten zullen dus in het algemeen slechts dan aanvaardbaar zijn, indien zij de gewenst geachte inkomensverdeling niet verstoren.

Consequentie van het voorgaande is, dat anderzijds allerlei inkomensoverdrachten en prijssubsidies, die de bedoeling hebben een redelijke inkomensverdeling te bevorderen, maar in feite het omgekeerde effect hebben, waarbij o.a. kan worden gedacht aan het wetenschappelijk onderwijs en onderdelen van het vervoer, zoveel mogelijk worden vermindert. Daarmede kan ruimte worden vrijgemaakt voor noodzakelijke investeringen.

Conclusies

Als wij pogen uit onze voorgaande beschouwingen enige conclusies te trekken komen we tot de volgende punten.

a. De structurele ruimteberekening is bijzonder gecompliceerd en daardoor voor de buitenstaander moeilijk doorzichtig, terwijl het conjunctuurpolitieke resultaat twijfelachtig is. Het enige effect is, dat de Minister van Financiën een verdedigingsmuur heeft tegen de uitgavenwensen van zijn ambtsgenoten en het parlement. Zou het geen aanbeveling verdienen naar een eenvoudiger begrotingsnormering te zoeken?

b. Van de begroting 1968 zal wel een stabiliserende, maar geen stimulerende invloed uitgaan. De werkloosheid zal derhalve *ten gevolge van het begrotingsbeleid* niet minder worden.

c. Het conjuncturele begrotingsbeleid heeft gedurende de afgelopen jaren gefaald.

d. Wanneer verhoging van de belastingdruk niet meer tot de mogelijkheden behoort, zal in sterkere mate financiering van overheidsactiviteiten via het marktmechanisme moeten plaatsvinden en zullen inkomensoverdrachten, voor zover ze niet werkelijk een aanvaardbare inkomensverdeling bevorderen en niet om andere redenen gewenst zijn, moeten worden verlaagd.

⁶⁾ Een mooi voorbeeld hiervan vindt men in het boek van Walter Heller: *New dimensions of political economy*, Harvard University Press, 1966.

⁷⁾ a. *Ruim Baan. Meer wegen en doelmatiger weggebruik door prijsmechanisch rijden en parkeren*. Geschrift no. 17 van de Prof. Mr. B. M. Teldersstichting.

b. W. Drees: „Een redelijke financiering van het wetenschappelijk onderwijs” in *Fiscaal-economische opstellen*, aangeboden aan Prof. Dr. B. Schendstok, Alphen aan den Rijn 1966.

c. F. Th. Gubbi: „Marktdemocratie versus budgetdemocratie” in *E.-S.B.* van 13 september 1967.

d. *Belasten met mate, rechtvaardigheid en doelmatigheid in de openbare financiën*. Wiardi Beckman Stichting, 1967.

(I.M.)

BELEG INTERNATIONAL

BELEG IN Interunie

BELEG INTERNATIONAL

BELEG INTERNATIONAL

BELEG INTERNATIONAL

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

Conjunctuur- en groeibeleid

door Prof. Dr. A. Heertje

Conjunctuur en groei

ONDER groei verstaan wij in dit artikel de opvoering van het produktieve vermogen van een volkshuishouding, waarin een grote mate van consumptievrijheid bestaat. Het woord conjunctuur slaat op het niveau van de effectieve vraag. De effectieve vraag kan op de ontwikkeling van de produktiecapaciteit vooruitlopen, zodat prijsinflatie ontstaat. Ook is denkbaar dat de ontwikkeling van de effectieve vraag bij de toeneming van de produktiecapaciteit ten achter blijft; dan ontstaat werkloosheid.

De groei komt in de eerste plaats van de ondernemingen. Wij betoogden reeds eerder dat het verleggen van de investeringsactiviteit van particuliere naar publieke handen o.i. de groei in het hart treft ¹⁾. Deze opvatting betekent echter niet dat naar ons inzicht aan de overheid geen taak toekomt in het kader van de economische groei. Juist in Nederland heeft de overheid de zorg voor het completeren van de private investeringsactiviteit. In eerste instantie denkt men dan aan bijv. de aanleg van wegen en het openbare vervoer.

Voor de groei van de Nederlandse volkshuishouding is verder echter bijzondere aandacht voor het onderwijs geboden. Voor het beheersen en sturen van de technische, economische en sociale processen, m.n. onder invloed van de technische ontwikkeling, is op niet al te lange termijn stellig grote behoefte aan deskundigen van hoog kwalitatief niveau. In het kader van een groeibeleid past in Nederland ook het stimuleren van de export en de technologische ontwikkeling.

Nu heeft de ervaring met de economische politiek de laatste jaren geleerd dat in een overspannen situatie conjunctuur- en groeibeleid botsen. Wat uit een oogpunt van groei noodzakelijk is, komt meestal conjunctureel niet uit. Wanneer met het oog op de groei door de overheid een te expansieve financiële politiek wordt gevoerd, ontstaat na verloop van tijd een zodanige prijsstijging, dat onder invloed van de betalingsbalanssituatie snel het roer moet worden omgegooid. Anderzijds zijn een aantal collectieve voorzieningen in Nederland zo noodzakelijk, dat men a.h.w. steeds wordt genoopt het risico van de prijsinflatie te nemen. En natuurlijk is het een politieke keuze de mate van nog aanvaardbare prijsstijging af te wegen tegen de urgentie van de voor de groei noodzakelijke overheidsuitgaven.

Samenvattend, een op economische groei gericht over-

heidsbeleid vereist een zeer subtiële economische politiek, omdat bij het minste geringste in een open economie conjuncturele neveneffecten ontstaan.

De Miljoenennota

Bezien wij nu tegen deze achtergrond de recente Miljoenennota dan valt op dat de zorgen voor de conjunctuur, d.w.z. voor het beheersen van het totaal van de bestedingen, die voor de groei overtreffen. Deze constatering houdt geen kritiek in. Het komt ons voor dat de Miljoenennota 1968 inderdaad past in de huidige economische situatie van ons land. De nota argumenteert helder en o.i. overtuigend dat „... een globale op expansie gerichte financiële politiek thans ongewenst is”. M.a.w. wij kunnen er volledig begrip voor opbrengen dat op dit moment het conjuncturele beleid vrijwel alle aandacht krijgt. Anders gezegd, hoezeer wij ook van mening zijn dat in beginsel de groei op de voorgrond dient te staan, een op dit uitgangspunt gebaseerde begroting zou in grote lijnen noodgedwongen niet afwijken van de feitelijk door Minister Witteveen ingediende. In dit verband waarderen wij ook de opmerkingen die over de meerjarenplanning zijn gemaakt positief.

Deze waardering voor inhoud en presentatie van de Miljoenennota sluit intussen niet alle kritiek uit. Want hoezeer wij ook de conclusie van de Minister onderschrijven dat de begroting structureel gezien een goed uitgangspunt vormt voor „het in de komende jaren te voeren begrotingsbeleid”, wij hadden gaarne iets naders vernomen omtrent de concrete inhoud van dat beleid. Want ook al dient op dit moment inderdaad de pas te worden ingehouden, het accent zal toch spoedig weer bij de groei gelegd moeten worden. De begroting had o.i. in betekenis nog gewonnen wanneer men had geschetst welke perspectieven voor de overheidsfinanciën voortvloeiën uit een op economische groei gericht beleid. Een niet al te gedetailleerde schets van het te voeren groeibeleid zou denkbaar zijn geweest, althans wanneer de regering een dergelijk beleid beoogt. Men kan in dit verband denken aan het stimuleren van de technische ontwikkeling en de export.

Verder mist men pijnlijk in de huidige begroting een vergelijking van de minimaal noodzakelijk geachte uitgaven voor bijv. onderwijs en verkeer en de feitelijk uitgetrokken bedragen. Het feit dat zowel voor onderwijs als voor verkeer meer beschikbaar is, laat nog in het duister in hoeverre essentiële taken thans achterwege blijven. Ook al kan men billijken dat de groei thans in de schaduw staat, men zou toch wel willen weten in hoeverre

¹⁾ „Nieuw Links wordt oud”, *E.-S.B.*, 19 juli 1967.

(I.M.)

Ⓢ N.V. SLAVENBURG'S BANK Ⓢ

het groeibeleid is opgeofferd aan het conjunctuurbeleid. Want juist het antwoord op deze vraag geeft een indicatie van de rekening die op lange termijn wordt gepresenteerd.

Samenvattend, de begroting is o.i. zeer verantwoord in het huidige tijdsgewricht, maar laat ons te zeer in het duister tasten omtrent de vraag of en in hoeverre de regering een op economische groei gericht beleid beoogt.

Het loonbeleid

Nu de regering althans feitelijk niet in de gelegenheid is een expansieve financiële politiek te voeren met het oog op de groei, kan de vraag opkomen wat er moet gebeuren opdat die mogelijkheid wel geopend wordt. Naar ons inzicht hangt daarbij veel af van de ontwikkeling van het loonniveau en de loonstructuur in ons land. Terugkomend op ons uitgangspunt dat de ondernemingswijze productie een belangrijke voorwaarde is voor economische groei, kan worden overwogen dat ruwweg de verhoging van de lonen in de bedrijven moet kunnen worden opgevangen door de technische verbeteringen die in de productieprocessen worden aangebracht. Wanneer de lonen enkele jaren achtereen sterker stijgen dan de produktiviteit, worden de technici tot wanhoop gebracht en gaan de bedrijven op den duur te gronde. Evenwichtige groei vereist ook een beheerste ontwikkeling van de lonen, speciaal ook in verband met het opbouwen van een permanent gunstige exportpositie. Het is dan ook te hopen dat de vakverenigingen bereid zullen blijken in het kader van een vrijere loonpolitiek rekening te houden met de economische groei. Ook van de overheid mag verwacht worden dat men de salarisverhogingen van de ambtenaren kritischer beziet. Wellicht kan in dit verband nog eens opnieuw aandacht worden geschonken aan de door Dr. E. J. Isidor ²⁾ naar voren gebrachte suggestie van een Nationaal Beleggingsfonds.

Dit pleidooi voor een beheerste loonvorming betekent geenszins dat van de werknemers meer offers worden gevraagd dan van de anderen in de samenleving. De huidige werkloosheid is nu eenmaal ook ten dele een gevolg van te hoge loonsverhogingen in de afgelopen jaren. Het moet de leiding van de vakbeweging toch ook bekend zijn dat verscheidene grote ondernemingen als gevolg van de excessieve loonstijging hun productieprocessen zodanig hebben gerationaliseerd dat inderdaad werknemers overbodig werden. Voorts zou kunnen worden overwogen dat de collectieve voorzieningen die door allen zo noodzakelijk worden geacht en waarvan de verwezenlijking afhangt van de ontwikkeling van de overheidsfinanciën naar nu gebleken is slechts kunnen worden gerealiseerd wanneer ook de particuliere sector in de gelegenheid is een behoorlijke groei door te maken. Het is een misvatting te menen dat de collectieve bestedingen kunnen worden gefinancierd door de middelen a.h.w. bij de particuliere sector weg te halen. Het is veeleer omgekeerd. De groei van de particuliere sector is een noodzakelijke voorwaarde voor de grote stijging van de overheidsuitgaven die voor de uitvoering van tal van essentiële taken nodig is. Daarom is de loonvorming tot op zekere hoogte de sleutel voor het niveau van de collectieve bestedingen. Het is merkwaardig dat een liberale Minister deze opvatting niet nader heeft uitgewerkt. Maar misschien is politiek toch iets anders dan economie.

²⁾ Laatstelijk in E.-S.B. van 17 mei 1967: „Vijf vliegen in één klap. Nogmaals een Nationaal Beleggingsfonds”.

VERLIES

Zó worden nog dagelijks de telefoons gebruikt voor intern gesprekkenverkeer.

Uw relaties moeten nu steeds weer wachten.

U kunt niet „over” zetten of ruggespraak houden.

Conclusie:

Verlies van kostbare tijd
Verlies aan produktiviteit

VERLIES voor uw bedrijf

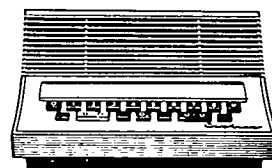
WINST

Zó kan het beter!
Hier wordt CENTRUM toegepast voor het voeren van interne gesprekken. Informatie nodig? – druk op de knop en vraagantwoord-verbinding uit!en uw telefooninstallatie wordt méér waard.

Resultaat:

Winst van kostbare tijd.
Winst voor de klant.

WINST voor uw bedrijf!

efficiënter met

ROTTERDAMSE TELECOMMUNICATIEMIJ N.V.

DELFTSESTRAAT 17-19
ROTTERDAM-4
TEL. 010-13 49 15*

GRATIS
56 pagina's
informatie

Zend omgaand uw documentatie over CENTRUM en uw boekje Interne Communicatie

BON

t.o.v. 1723

Het jaar 1968 op de korrel

door Prof. Dr. W. Hessel

EEN zo stabiel mogelijke economische groei. Jawel, dat is het doel waarnaar wij streven. Politieke moeilijkheden — vooral bij nacht. — liggen echter rondom de belastingdruk en het aandeel van de overheid in de bestedingen. In *De Nederlandse economie in 1970* heeft het C.P.B. wat dat betreft de keuzemogelijkheden geïnventariseerd. Politieke partijen kunnen sindsdien een belangrijk deel van hun strijd in een tabel van alternatieven opvoeren. Dat betekent droge zakelijkheid substitueren voor kleur en fleur.

In de zojuist gepubliceerde *Macro-economische verkenning 1968* worden ook wat keuzemogelijkheden geboden, die vooral de voor de loonvorming verantwoordelijke organisaties zullen interesseren. Zowaar wordt daar het investerings- of spaarloon serieus genomen. Intussen blijft de aandacht vooral gericht op enerzijds het saldo van de lopende rekening van de betalingsbalans en anderzijds de werkgelegenheid. Terwijl de betalingsbalans zich wat herstelde, nam de werkgelegenheid af. Deviezen kosten werkgelegenheid en omgekeerd. Althans nu en op korte termijn. Op langere termijn willen ze nog wel arm in arm lopen. Dan moeten zij ook. Degene die thans en onmiddellijk de werkgelegenheid absolute voorrang wil geven moge sociaal bewogen zijn, loopt echter gevaar tekort van zicht te zijn. Kortom, de sociaal-economische antithese — calvinisten zullen dat zeker begrijpen — loopt door eigen hart. Laten wij thans de cijfers spreken. Cijfers uit heden en verleden en cijfers voor de toekomst. Harde en zachte cijfers.

Wat 1967 ons bracht

In de verkenning 1967 werd destijds een overschot op lopende rekening van f. 800 mln. voorzien tegen een tekort van f. 300 mln. in 1966. Zulk een mutatie van f. 1.100 mln. leek ons bijzonder abrupt en het gevaar in te houden dat de economie door het evenwicht heen schiet¹⁾. Daarbij dachten we vooral aan de werkgelegenheid. Thans blijkt 1966 een tekort van f. 640 mln. te hebben opgeleverd en 1967 niet verder te zullen komen dan tot een overschot van f. 100 mln. Intussen is de werkloosheid op jaarbasis opgelopen tot 90.000. Al met al dus niet zo fraai.

Nu blijkt de aanzienlijke vertraging in het herstel van de betalingsbalans vooral bij de export te liggen. De verkenning 1967 verwachtte een volumestijging van 10 pCt. Hoe euvel onze moed was die raming een minimum raming te noemen blijkt wel daaruit dat voor 1967 thans 6 pCt. uit de bus komt. Het buitenklimaat bleek voor onze economie ongunstiger te zijn dan werd verwacht. Alleen Italië floreerde, terwijl bovendien opnieuw een Suez-effect geïncasseerd moest worden. De interne overbesteding die vooral een overinvestering was, werd nog geaccentueerd door externe factoren.

Dit beeld vinden we in andere cijfers terug. De verkenning 1967 meldde voor 1966 en 1967 volumestijgingen van het nationaal produkt van 5 en 4 pCt. en van de particuliere consumptie van 4,5 en 3,5 pCt. De verkenning 1968 meldt ons echter 2,5 en 4 pCt. resp. 2,5 en 3,5 pCt.

In de overbesteding zagen we vooral een overinvestering. Destijds werd voor 1967 een drastische beperking van de investeringen verwacht: overheidsinvesteringen een stijging van 3 pCt. en voor investeringen in vaste activa 0 pCt. De cijfers zijn thans 5 pCt. en 0 pCt. Wat daar onder meer achter steekt, zijn de gerichte maatregelen die de overheid heeft genomen ter bestrijding van de werkloosheid en ter verbetering van de economische structuur in de meest kwetsbare sectoren.

De vraag die nu rijst is in hoeverre dit erop neerkomt dat de overheid de indirecte beperking van de particuliere investeringen, ingevolge het succes van die indirecte beperking, heeft gecorrigeerd door opvoering van de overheidsinvesteringen — die overigens in de overinvestering deelden — ten einde de teruggang in de werkgelegenheid te matigen. In dit geval volgde bijsturen op bijsturen. Een nogal onrustig beleid. In ieder geval is daarmee het overheidsaandeel in de bestedingen toegenomen. Duidelijker gesteld: ondanks kabinetswisselingen neemt het aandeel der overheidsbestedingen in hoog- en laagconjunctuur toe.

Dienovereenkomstig neemt ook de belastingdruk toe: 1966: 26,1 pCt., 1967: 27 pCt. en 1968: 27,5 pCt. En dat — let wel — terwijl in *De Nederlandse economie in 1970* nog gespeeld wordt met alternatieven voor de belastingdruk in 1970 van 25,9 pCt., 26,7 pCt. en 27,5 pCt., zijnde 25,9 pCt. het daarin genoemde percentage voor 1965. Men ziet, de ontwikkeling dwingt sommigen wegen te gaan die men niet had willen gaan. Het zij overigens erkend dat hier conjunctuur en structuur moeten worden onderscheiden. Voor het overige moge nog worden aangekend dat een belastingdruk van 27,5 pCt. in 1970 met een spaarquote van 22,4 pCt. gepaard zou gaan, terwijl de spaarquote in 1968 slechts 19 pCt. zal bedragen. Als er al gekozen is, dan is er toch nog niet goed gekozen.

Uitzicht op 1968

De verkenning 1968 schetst het beeld van de economische ontwikkeling in 1968 als dat van een beweging naar een groter surplus op de lopende rekening (f. 800 mln.), bij herstel van het groeitempo van de industriële produktie. Uitvoer en overheidsinvesteringen stijgen versneld (7,5 pCt. en 9 pCt.), de particuliere consumptie met 3 pCt. en de bedrijfsinvesteringen met 0 pCt., (alles in volume) terwijl de werkloosheid op het peil van 1967 zal blijven. In de mechanica van dit geval, dat immers op jaarbasis luidt, schuilt een vrij grote werkloosheid omstreeks de jaarwisseling en een nog al ruime betalingsbalans aan het eind van 1968. In zoverre, het moet gezegd, krijgt de betalingsbalans relatieve voorrang.

De spaarquote zal op 19 en de belastingdruk op 27,5 pCt. zitten. Dat voert ons naar de consumptie. De stijging van de overheidsconsumptie in volume wordt op 5 pCt. en die van de particuliere consumptie op 3 pCt. gesteld, terwijl het bruto nationaal produkt 3,5 pCt. qua volume

¹⁾ Zie „De verkenning voor 1967”, *E.-S.B.*, 5 oktober 1966.

haalt. Een en ander betekent dat het bestedingenpatroon structureel niet evenwichtig zal zijn. Met name de totale consumptie ligt te hoog en de particuliere investeringen liggen te laag, een en ander althans gezien vanuit het perspectief 1970.

Met betrekking tot het beleid liggen daaraan ten grondslag:

1. een loonontwikkeling van 5 pCt. totaal;
2. verhoging indirecte belastingen;
3. investeringsaftrek voor gebouwde eigendommen.

Men zou kunnen stellen, dat de doorgaande verruiming van de overheidsbestedingen, na eerst de overbesteding mede in het leven te hebben geroepen, thans conjunctureel gunstig werkt in deze zin dat zij het gat vult dat in de particuliere investeringen is gevallen. Dat gat viel echter als reactie op de overbesteding, waaraan de overheid deel had. Op deze wat merkwaardige wijze is dan toch eindelijk ruimte geschapen voor verruiming van de overheidsbestedingen, zij het voor korte duur.

In de verkenning 1968 worden een aantal varianten gegeven die openingen bieden naar een evenwichtiger situatie in zowel conjunctureel als structureel opzicht. Allereerst blijkt dat een loonpeilverhoging van 7 pCt., in plaats van 5 pCt., werkgelegenheid, betalingsbalans, spaarquote en particuliere investeringen schaadt. Ergo, een loonpeilverhoging van minder dan 5 pCt. lijkt dezelfde grootheden te zullen baten. Wanneer van de 5 pCt. 2 pCt. niet wordt uitgekeerd (spaarloon of investeringsloon) bedraagt de baat voor de betalingsbalans f. 420 mln., terwijl de werkgelegenheid met 3.500 personen afneemt. Dat verband loopt uiteraard via de consumptie.

Voor de werkgelegenheid zit meer perspectief in meer investeringen. Een autonome stijging van de investeringen met f. 200 mln. — eventueel van de overheid — zet 5.000 personen aan het werk en vermindert het saldo op de lopende rekening met f. 160 mln. Laten we even rekenen. Men verwacht f. 800 mln. overschot op lopende rekening en 90.000 werklozen. Een investeringsloon van 2 pCt. geeft f. 420 mln. meer op lopende rekening en 3.500 werklozen. Een bedrag van f. 200 mln. investeringen meer geeft 5.000 mensen werk en f. 160 mln. minder op lopende rekening. Dan kan de werkloosheid tot onder de 70.000 teruggebracht worden bij een saldo op lopende rekening van f. 400 mln., indien het investeringsloon 2 pCt. bedraagt en f. 1.000 mln. meer geïnvesteerd wordt. Waarschijnlijk hebben we een te grote vermenigvuldigingsfactor gebruikt, zodat deze berekening niet voldoende betrouwbaar is. Afgezien daarvan is een zo sterke stijging van de particuliere investeringen niet te realiseren. We zitten nu eenmaal met de val in de particuliere investeringen.

Dat neemt niet weg dat de overheid desgewenst meer voorrang kan geven aan de werkgelegenheid ten koste van de betalingsbalans. De mate waarin dat laatste echter het geval is, kan via de loonvorming belangrijk worden teruggebracht. Dat een gunstiger verloop van de exportstijging de strijdigheid der doelstellingen vermindert, spreekt vanzelf. Zo komen we tot een interessante reeks. De overheid geve meer gewicht aan de werkgelegenheid. Dat valt haar lichter naarmate de vakbeweging de loonstijging beperkt, en daarmee ook zélf de werkgelegenheid meer voorrang geeft. Dat valt de vakbeweging lichter naarmate de ondernemingen meer aandacht effectueren voor werknemersbesparingen. Deze kringloop sluit voor zover de werkgelegenheid inducerende investeringen particuliere investeringen zijn, althans worden. Kortom, een ieder van de drie zal tegen eigen natuur wat in moeten

sinds 1917

sinds 1917

STENOGRAFENBUREAU W. STEMMER & ZN N.V.

Lieven de Keystr. 77, tel. (010) 20 06 86, Rotterdam-14
vervaardigt o.a. de officiële gemeenteraadsverslagen van Arnhem, Baarn, Dordrecht, Eindhoven, Groningen, Haarlem, Hilversum, Maastricht, Renkum en Rotterdam.

Wij leveren nu ook

NOTULEN VAN DIRECTIE- EN AANDEELHOUDERSVERGADERINGEN

De jarenlange gedegen ervaring van ons bureau, toepassing van moderne geluidsopnametechniek en vooral onze eersteklas medewerkers garanderen snel en accuraat werk, uitgevoerd op uiterst betrouwbare en discrete wijze.

(I.M.)

gaan, tenzij men — en dat kan ook — de ontwikkeling van de werkgelegenheid haar beloop laat.

Kernpunt

Als kernpunt springt naar voren de keuze tussen werkgelegenheid en betalingsbalans. Als tussentijds minister-president heeft, zo menen wij ons te kunnen herinneren, Zijlstra deze keuze niet kunnen erkennen. Uiteraard is een evenwicht op de betalingsbalans structureel gezien noodzakelijk om de werkgelegenheid te handhaven. Niemand in den lande pleit er voor de werkgelegenheid te handhaven ongeacht de ontwikkeling van de betalingsbalans. Het probleem is dan ook genuanceerder. Van belang is de vraag waaraan het positieve of negatieve saldo op de betalingsbalans kan worden toegerekend. In principe is het de resultante van drie bewegingen: de beweging van de buitenlandse conjunctuur, van de binnenlandse conjunctuur en van de binnenlandse structuur gerelateerd aan de buitenlandse structuur.

Er is geen aanwijsbare, althans landelijke structurele component in de bestaande werkloosheid. Voor 1967 en 1968 volgt zij duidelijk uit een binnenlandse en buitenlandse conjuncturele teruggang na een binnenlandse overbesteding. Dat betekent dat via een normaal saldo voor 1968 in principe de buitenlandse conjuncturele teruggang geïmporteerd wordt, terwijl we juist proberen uit de eigen conjuncturele teruggang weer omhoog te klimmen.

We berekenden dat een saldo van f. 400 mln. gecombineerd kan worden met 70.000 werklozen. Men bedenke dat f. 400 mln. op jaarbasis betekent dat eind 1968 het saldo gecorrigeerd voor seizoeninvloeden een heel eind normaal zal zijn. En dit is aanvaardbaar wanneer ook de buitenlandse conjunctuur dan normaal is. Op dit laatste kan niet te vast worden gerekend. Daarom zal de overheid daarnaast nog maatregelen in reserve moeten houden.

Houdt men echter het oog gericht op een overschot van f. 800 mln. voor 1968 dan volgt uit het voorgaande dat men aan de betalingsbalans een voorrang geeft die niet alleen onnodig is, maar bovendien ondoelmatig uit een gezichtshoek van conjunctuur- en structuurbeleid. Dan spreken we nog niet over produktieverlies en het sociale gewicht van de werkloosheid.

Derde dinsdag en bedrijfsleven

door Drs. J. Goedhart

EEN vraag die steeds het hele jaar door speelt, is: welke invloed gaat er van het overheidsbeleid uit op de economische ontwikkeling; hoe speelt het beleid in op de ontplooiingsmogelijkheden van het bedrijfsleven? Rondom de derde dinsdag wordt de algemene aandacht sterk op die vraag geconcentreerd. Immers, via de dan openbaar gemaakte staatsstukken, met de Miljoenennota in het centrum, tracht de regering iets meer van zichzelf, d.w.z. van haar beleid, te laten zien. De wijze waarop het bedrijfsleven, expliciet of impliciet, reageert op het aangekondigde beleid, is van doorslaggevende betekenis voor de economische ontwikkeling in haar geheel: biedt de overheid de ondernemers voldoende vertrouwen en armslag om hun wezenlijke (groei-)functie te aanvaarden en aan te kunnen?

Het is moeilijk, op zulke vragen een algemeen antwoord te geven. Niet alleen de conjuncturele onzekerheden van het moment vormen daartoe een belemmering; vooral moet er rekening mee worden gehouden dat „het bedrijfsleven” thans een veel heterogenere groep vormt dan bijv. in de loop van de jaren vijftig. Toen nog „alles groeide”, en er voldoende „speelmogelijkheden”, ook voor het bedrijfsleven, bestonden, liepen de oordelen over situatie en beleid niet sterk uiteen. Thans echter, nu de speelruimte voor het beleid, zowel voor de overheid als voor de particuliere sector, zoveel geringer is geworden, komt ongetwijfeld de op de eigen situatie stoelende optiek van elke sector afzonderlijk, veel sterker naar voren.

Toch lijkt het mogelijk, door een zekere rubricering, enkele algemene uitspraken te doen over de wijze waarop het aangekondigde beleid, bij grote delen van het bedrijfsleven waarschijnlijk wel zal „aankomen”. Het gaat dan om punten, die resp. leiden tot waardering, tot detailkritiek, tot beschaamde verwachtingen en tot teleurstelling.

De begroting 1968, conjunctureel gezien

Als de Minister van Financiën in zijn slotbeschouwing meent te kunnen vaststellen, „dat de begroting 1968 conjunctureel past in de voor de naaste toekomst verwachte omstandigheden”, dan kan die uitspraak bepaald worden onderschreven. Wie in de door het C.P.B. opgestelde *Macro-economische verkenning 1968* de geraamde cijfers voor 1967 legt naast de verkenningsuitkomst voor 1968, ziet al spoedig, dat op de meeste punten, ten aanzien waarvan in 1967 van verbroken evenwicht moet worden gesproken, in 1968 een tendentie in de richting van evenwichtsherstel in uitzicht wordt gesteld. Ook al moet een stuk verwacht evenwichtsherstel worden toegeschreven aan andere factoren dan het overheidsbeleid — zoals bijv. de verwachtingen met betrekking tot de buitenlandse conjunctuur —, in ieder geval kan worden geconstateerd dat van de begroting geen ongewenste impuls uitgaat.

Het (georganiseerde) bedrijfsleven is, vooral door het werk in de S.-E.R., eraan gewend geraakt waargenomen en verwachte ontwikkelingen te relateren aan de bekende vijf algemene doelstellingen. De moeilijkheid van 1967 is, dat het met *elk* van die doelstellingen niet goed zit; de *groei* van het bruto nationaal product blijft wederom

belangrijk achter, zowel bij hetgeen we een aantal jaren gewend waren als bij hetgeen het C.P.B. voor de jaren 1965-1970 gemiddeld mogelijk achtte; de *werkgelegenheid* vertoont een zeer onevenwichtig beeld: voortdurende overspanning van de arbeidsmarkt in de Randstad, een te grote werkloosheid daarbuiten, en dan nog geconcentreerd in bepaalde sectoren; de *betalingsbalans* op lopende rekening (dus het nationale besparingsaldo) geeft, wat het geraamde jaarsaldo betreft, nog steeds een onbevredigend beeld te zien (hetgeen zonder correctie de gevaren voor toekomstige groei en werkgelegenheid zou bestendigen); de binnenlandse *prijsinflatie* wordt door sommigen al „rustig” genoemd, nu we in plaats van een stijging van 6 pCt. „slechts” een verdere geldontwaarding met 4 pCt. te duchten hebben, en wat de *inkomensverdeling* betreft, de voor de groei zo belangrijke component „overig inkomen”, waarvan de bedrijfswinsten de belangrijkste moot vormen, laat het helemaal afweten ¹⁾.

Gaan we nu na, wat het C.P.B. als uitkomst van verkende ontwikkeling plus beleid in 1968 mogelijk acht, dan vertoont zich het volgende tafereel:

- een *groei*percentage in de produktie van bedrijven, dat wel iets hoger uitkomt, maar toch nog steeds achterblijft bij wat vrij algemeen in deze jaren wenselijk wordt geacht;
- een totale *werkloosheid*, die weliswaar op hetzelfde jaargemiddelde uitkomt als die in 1967, maar waarbij aangetekend moet worden dat dat gemiddelde in 1967 op een stijgende, in 1968 op een dalende lijn ligt, terwijl bovendien de spreiding over het land naar verwacht wordt een gelijkmatiger karakter krijgt;
- een duidelijke verbetering van het *betalingsbalanssaldo* in de goede richting, hetgeen perspectieven biedt voor toekomstige groei, werkgelegenheid en ontwikkelingshulp;
- een verdere vermindering van de *prijsinflatie*, zij het dat die in belangrijke mate te „danken” is aan een verscherpte concurrentie, zonder dat daartegenover een voldoende kostendaling staat; en
- een aarzelend begin van herstel wat de *inkomensverdeling* betreft: de geringe toeneming van het „overig inkomen” die in de verkenning besloten ligt, lijkt nog beslist onvoldoende als men rekening houdt met de behoefte aan ondernemersinitiatieven, aan groei-financiering en aan hetgeen de herstructurering van ons produktie-apparaat eist.

Alles bij elkaar: een neiging in de richting van evenwichtsherstel, mits aan een aantal voorwaarden wordt voldaan, t.w. een inderdaad doorzetten van de conjunctuurverbetering in het buitenland, het voorkomen van wilde sprongen in het overheidsbeleid, en een vermindering van een te zware kostendruk op het bedrijfsleven. Dit laatste behelst opdrachten voor overheid en bedrijfsleven

¹⁾ Zie voor een uitvoerige beschouwing hierover *De Nederlandse Industrie* van 15 september 1967, blz. 570 e.v.

beide. De recent gebleken neiging van de Minister van Sociale Zaken om sociale-verzekeringlasten naar het particuliere bedrijfsleven terug te schuiven en bovendien het resterende eigen aandeel te limiteren, belooft niet veel goeds. (Is deze „weg van de minste weerstand” niet de duidelijkste illustratie van de dringende noodzaak tot programmering in deze sector?). Wat de overige loonkosten betreft, heeft het C.P.B. ons slechts een „hypothetische veronderstelling” kunnen voortoveren. Maar in een variantenopstelling²⁾ wordt aangevoerd dat reeds een geringe overschrijding van het veronderstelde de tendenties tot evenwichtsherstel op niet onbelangrijke punten ernstig verzwakt. Hier ligt een duidelijke taak voor het bedrijfsleven. En ook de overheid zelf kan niet onverschillig blijven.

Ik geloof dat voor het bedrijfsleven in het algemeen de conjuncturele fundering van de begroting aanvaardbaar is. Men weet immers, hoe gering de beleidsruimte slechts was. In dit eerste jaar kan het kabinet nog niet veel meer doen dan „de rommel opruimen”. Men kan ook zeggen: eerst moeten de ramen gezeemd worden, opdat we weer zicht krijgen naar buiten, en in de toekomst. Slechts op één punt bestaat er met name in de industrie de vrees, dat de regering weleens bevangen zou kunnen *blijven* in het conjuncturele evenwichtsspel, ten detrimente van de structurele ontwikkeling. Ik kom daarop nog terug.

Het begrotingsbeleid op zichzelf; begin van ombuiging

Het moet de Minister van Financiën als een verdienste worden aangerekend, dat hij een duidelijke poging doet om tot een ombuiging van het begrotingsbeleid te komen in die zin, dat hij, met inachtneming van de toenemende eisen die de maatschappelijke ontwikkeling aan de overheid stelt, tracht ruimte te scheppen door een kritisch bezien van het bestaande uitgavenpatroon. (Trouwens, de hele Miljoenennota lijkt er primair op gericht, ruimte te scheppen voor het toekomstige beleid, niet alleen door het aanpakken van geconstateerde knelpunten, maar evenzeer door een kritische bezinning op de eigen functie). De gekozen methodiek moet het bedrijfsleven wel aanspreken: eerst een opsomming van die taken, die uit hoofde van hun karakter, of op grond van het regeringsprogramma, tot een groeiend beslag op middelen aanleiding geven, maar daarna een begin van „uitkammen” van bestaande uitgaven. Ongetwijfeld zullen er van verschillende zijden bezwaren worden aangevoerd tegen afzonderlijke punten (ik wees reeds op het geknutsel aan het ontwerp-A.W.Z.), maar gezien de uitgangspositie zal de Algemene Begrotings-Commissie van de Tweede Kamer, als zij haar taak goed opvat, er niet aan kunnen ontkomen, alternatieven aan te geven als zij bepaalde beperkingen afwijst.

In dit verband kan nog worden opgemerkt dat in steeds bredere kring sympathie ontstaat voor het kennelijk streven, in toenemende mate de levering van individuele prestaties door de collectiviteit niet te financieren via belastingheffing, maar door heffingen die op de rechtstreeks profiterenden drukken. Waar de arbitraire politieke beslissing wordt vervangen door het prijzenkompass, betekent dat veelal een vooruitgang. Toch is op dit terrein voorzichtigheid geboden, zolang het concurrerende buitenland niet een soortgelijk beleid voert: een specifieke druk van op zichzelf te verdedigen heffingen op bepaalde bedrijfstakken kan de internationale mededinging voor die sector ernstig aantasten of zelfs onmogelijk maken.

De dekkingsmiddelen

Zelfs na het hanteren van het snoeimes blijft er nog een aanzienlijk bedrag te dekken. Dat de regering heeft aangekondigd, de middelenderving ad f. $\frac{3}{4}$ mrd. die aan de recessie moet worden toegeschreven, desnoods inflatoir te financieren, voor zover financiering op de kapitaalmarkt niet zonder spanningen mogelijk zou zijn, verdient waardering. Dit is een uiting van een volkomen juiste opvatting van de conjunctuurpolitieke taak van de overheid.

Voor de wijze waarop de toch nog noodzakelijke vergroting van de belastingmiddelen tot stand wordt gebracht, kan ook begrip worden getoond. Dat deze vergroting in de sector van de indirecte belastingen zou moeten worden gevonden, lag voor de hand. Ik neem echter aan dat een groot deel van het bedrijfsleven met mij van mening zal zijn dat de versterking van de differentiatie in het tarief, waar de gekozen maatregelen op neerkomen, negatief moet worden beoordeeld. Immers wekt de overheid hiermee de indruk te menen dat het op haar weg ligt uit te maken wat goed voor de burger is, hoe hij zijn consumptiebestanden het best kan besteden. Een overheid, die buiten oorlogstijd meent te kunnen aanduiden wat voor de consument „luxe” is, en daarop een beleid baseert, is eraanst.

Toekomstperspectieven

Het is begrijpelijk dat sommigen, van de Miljoenennota kennis genomen hebbende, zich laten verleiden tot de kreet dat het conjunctureel gezien allemaal wel aardig in elkaar geknutseld is, maar dat „de toekomstvisie ontbreekt!”. Ik heb al opgemerkt dat eerst „de rommel opgeruimd” moet worden. Maar er is van de zijde van het bedrijfsleven, alsook van politieke zijde, in de laatste tijd herhaaldelijk het verlangen tot uiting gebracht dat vooral ook het overheidsbeleid dient te worden geprogrammeerd. En in de regeringsverklaring werd in uitzicht gesteld dat „veel aandacht zal worden geschonken aan de ontwikkeling van de overheidsuitgaven op wat langere termijn”. Diegenen die wellicht hebben verwacht dat op de derde dinsdag reeds het een en ander zou blijken van de uitvoering van zulke voornemens, hebben daarmede een onmogelijke eis gesteld aan een regering die een half jaar oud is. Op blz. 82 e.v. van de Nota wordt uitvoerig aangeduid wat er op Financiën — en uiteraard ook op de andere departementen — gaande is. Indien echter door succes van het conjunctuurbeleid het zicht op de toekomst weer wat helderder wordt, zal ongetwijfeld het bedrijfsleven in het najaar van 1968 de regering aan haar woord willen houden.

Ik wees er terloops op dat er, met name in de industrie, wel enige twijfel bestaat over de werkelijke bereidheid van het Kabinet om het beleid te richten op werkgelegenheid en welvaart *in de toekomst*. Het is namelijk bij het lezen van de staatsstukken van de derde dinsdag velen opgevallen dat de regering het in een tweede opvolgend jaar vrijwel volledig stagneren van de bedrijfsinvesteringen, zoals dat in de „Verkenning” van het C.P.B. naar voren komt, als een feit aanvaardt. Het C.P.B. levert nog enig commentaar en stelt een vertraagde expansie tegen 1969 in het vooruitzicht. De regering zelf doet er niets aan. Wel wordt de fiscale investeringsaftrek voor gebouwde eigendommen — tijdelijk — hersteld. Maar dat geschiedt alleen maar om een *extra* inzinking van de investeringen (als anticipatie op de invoering van de B.T.W.) te voor-

²⁾ *Macro-economische verkenning 1968*, blz. 45.

Aanvechtbaar fiscaal investeringsbeleid

door Prof. Dr. J. H. Christiaanse

Kern van kritiek

HET fiscale investeringsbeleid zal mogelijk in de toekomst van de directe belastingen naar de indirecte belastingen, nl. naar de nieuwe belasting op de toegevoegde waarde (B.T.W.), worden verplaatst. In de Miljoenennota wordt namelijk aangekondigd, dat de investeringsaftrek in de naaste toekomst geleidelijk zal worden te niet gedaan naar mate de B.T.W. ten volle wordt ingevoerd t.a.v. investeringsgoederen. Naar mijn oordeel is deze aankondiging op de langere termijn gezien zeer belangrijk nieuws op belastingterrein. Hiernaast zijn op de korte termijn in het bijzonder voor het bedrijfsleven van groot gewicht, dat de schorsing van de investeringsaftrek op gebouwen met ingang van Prinsjesdag is opgeheven en het standaardtarief van de vennootschapsbelasting over de winsten van 1968 weer 46 pCt. wordt (in 1966 en 1967: 47 pCt. indien de winst groter is dan f. 100.000). Over deze laatste maatregel wordt weinig ophef gemaakt in de regeringsstukken; zij vloeit evenwel automatisch voort uit het feit, dat de tijdelijke verhoging met 1 punt niet wordt gecontinueerd.

De bestaande schorsing over de gehele lijn van de vervroegde afschrijving op nieuwe investeringen is *niet* opgeheven. Het beeld op het terrein van de fiscale investeringsfaciliteiten is dus thans eenvoudig voor nieuwe investeringen: wél investeringsaftrek, geen vervroegde afschrijving. Een investeringsaftrek ten laste van de winst (thans 10 pCt. van het investeringsbedrag, te verdelen over twee jaren) betekent uiteraard enige tegemoetkoming tegenover de verplichte afschrijving op basis van de historische kostprijs; hij werkt alleen, indien er binnen bepaalde termijnen genoeg winsten zijn behaald.

Naar mijn mening is het afbreken van de investeringsaftrek om de invoering van de B.T.W. in Nederland te vergemakkelijken — want daar lijkt het op neer te komen — een aanvechtbare maatregel uit structureel oogpunt, terwijl de conjuncturele merites *nu*, op dit moment, onmogelijk ten volle kunnen worden vastgesteld. Tevens rijst de vraag, waarom de regering de herleving van de vervroegde afschrijving nog in reserve houdt, terwijl zij èn

komen. Over herstel van de faciliteit van de vervroegde afschrijving wordt met geen woord gerept. Toch zou juist langs deze weg een bijdrage kunnen worden geleverd tot een minder scheve verdeling van de groei der nationale bestedingen. In een jaar, waarin het kapitaal nog schaars blijft, en de winsten geen overtuigend herstel vertonen, mag het bedrijfsleven toch wel verwachten dat de regering meer oog heeft voor het belang van groei van de bedrijfsinvesteringen dan thans het geval lijkt te zijn. Trouwens, de bestaande schorsing was een reactie op *overbesteding* in deze sector. Thans is er *onderbesteding!*

Conclusies

1. Op grond van het voorzichtige conjuncturele manipuleren binnen een zeer geringe speelruimte, alsmede wegens het ontbreken van het aankondigen van spec-

in de Miljoenennota èn in de Memorie van Toelichting bij de begroting voor Economische Zaken herhaaldelijk betoogt, dat er stagnatie is in de groei van de bedrijfsinvesteringen. De faciliteit van de vervroegde afschrijving betekent geen rendementsverbetering op de lange termijn, maar wel een financieringsvoordeel, dat het aanpakken van nieuwe investeringen kan bevorderen. Alvorens met name op de genoemde facetten van het fiscale investeringsbeleid nader, in een eerste reactie, in te gaan, geef ik een korte samenvatting van de belastingmaatregelen, waarbij ik teruggrijp naar de Regeringsverklaring van het Kabinet-De Jong.

Belastingbeleid in Regeringsverklaring

In de Regeringsverklaring van april 1967 heeft het Kabinet met name het volgende over het te voeren belastingbeleid gesteld:

- a. een verdere verhoging van de belastingtarieven moet zoveel mogelijk worden voorkomen;
- b. de progressiewerking, voor zover die voortvloeit uit inflatie (zuiver nominale stijging van het nationaal inkomen) zal moeten worden geneutraliseerd; voor zover voortvloeiend uit de stijging van het reëel nationaal inkomen kan zij de eerste jaren niet worden geneutraliseerd (dit laatste te bezien in tweede helft kabinetsperiode);
- c. mede in verband met de E.E.G. zal een zekere drukverlegging naar de indirecte belastingen niet buiten beschouwing kunnen blijven.

Men kon zich in april jl. terstond afvragen of het Kabinet zelfs wel het hiervoor onder ad b genoemde inzake neutralisering van de zgn. nominale progressie-opbrengst waar zou kunnen maken. Men realiseerde zich namelijk, dat over 1967 de tariefverlaging van 1965 van de inkomstenbelasting nog niet ten volle is gerealiseerd, terwijl deze tariefverlaging nog slechts de inflatie-opbrengst tot en met 1964 wegneemt¹⁾. De tweede helft van het zgn. eindtarief is per

¹⁾ Zie Memorie van Toelichting bij wetsontwerp 7733 inzake de verlaging van inkomstenbelasting en loonbelasting (Zitting 1963-1964, stuk nr. 3, blz. 2, r.k.).

taculaire daden die toch niet waar gemaakt kunnen worden, zal de regering ongetwijfeld hebben bijgedragen tot het vertrouwen dat velen in het bedrijfsleven in haar stellen.

2. Als we afzien van uiteraard mogelijke kritiek op detailpunten, is enige twijfel aan de „voorzichtige blik” denkbaar. Grote delen van het bedrijfsleven verlangen van de regering dat zij in de nu komende periode een beleid uitstippelt — op basis van een ondogmatische verkenning —, dat meer inhoudt dan alleen maar het nastreven van conjuncturele evenwichten, en dat de economische groei centraal stelt. Daarbij zal zij op overtuigende wijze moeten uitspreken, hoe zij de verhouding tussen de overheids- en de particuliere sector ziet in het kader van een op groei gericht beleid.

1 juli 1967 ingevoerd. Aangezien thans geen andersluidende maatregelen zijn aangekondigd, zal de tariefverlaging 1965 over 1968 haar volle effect sorteren. Voor de inkomstenbelasting krijgen we voor 1968 dus weer een nieuwe tabel (met helaas aan de voet geen nieuwe verbetering). De loonbelastingtabel blijft uiteraard in beginsel die van 1 juli 1967.

Zou het Kabinet zijn belofte gestand willen doen van een neutralisering van de nominale progressie-opbrengst dan zou men mogen verwachten, dat op enigszins korte termijn een nieuw, verlaagd tarief bij de Tweede Kamer wordt ingediend. Troonrede en Miljoenennota zwijgen echter over een zodanig wetsontwerp. De tijd van Ricardo, die eens schreef: „the best of all taxes is that which is the least in amount”, is reeds lang voorbij! Ik becijfer een aanpassing aan de inflatie van 1965 tot en met 1967 in ieder geval op tenminste hetzelfde percentage als in 1965 is aangenomen voor de correctie van 1960 t/m 1964²⁾. Het budgettaire offer lijkt, gelet op de dringendheid van vele uitgaven, de (aanvaardbare) reden, dat over deze aanpassing thans nog niet in concreto in de regeringsstukken wordt gesproken.

De Miljoenennota 1968 herhaalt echter wel in duidelijke bewoordingen de belofte aan het begin van de paragraaf over het belastingbeleid (§ 4.3, blz. 25; men lette op de slotwoorden „in ieder geval”):

„Zoals in de regeringsverklaring is gezegd, is het kabinet van oordeel, dat een verhoging van belastingtarieven zoveel mogelijk moet worden voorkomen. Daarbij dient te worden bedacht, dat ook zonder verhoging van tarieven de progressiewerking de druk van de directe belastingen verzwaaert. Er kan hierbij een reële en een nominale component worden onderscheiden. Neutralisering van de progressiewerking, voor zover deze optreedt door de stijging van het reële nationale inkomen, zal naar het zich laat aanzien pas na enige jaren in afweging met uitgavendesiderata mogelijk zijn. De progressiewerking, die voortvloeit uit de inflatie, dus uit de zuiver nominale ontwikkeling van het nationale inkomen, wenst het kabinet in ieder geval te neutraliseren”.

Belastingbeleid in Troonrede

Naast de mededeling over de herleving van de investeringsaftrek voor gebouwen en de aankondiging van het wetsontwerp-B.T.W. spreekt de Troonrede over de volgende maatregelen, die als een uitvloeisel zouden kunnen worden gezien van de drukverlaging naar de indirecte sector:

- verhoging van het 10 pCt.-tussentarief van de omzetbelasting met 20 procent tot 12 pCt.;
- handhaving van de verhoging van de benzine-accijns (thans onbetwistbaar de grootste accijns vóór de tabaksaccijns, met geraamde opbrengsten van resp. f. 1 mrd. en f. 900 mln.).

Voorts wordt gesproken over een lastenverlichting die voortvloeit uit een verhoging van de aanslaggrens (f. 14.000?) voor de inkomstenbelasting en over „maatregelen die reeds ter verbetering van de belastingstructuur noodzakelijk zijn”. Wellicht moeten hieronder geacht worden te vallen de twee maatregelen, die alleen in de Miljoenennota worden genoemd, nl. verbetering van de afrekening aan de grens bij de huidige omzetbelasting en wijziging van het regime voor de buitengewone lasten in de inkomsten- en loonbelasting. Beide maatregelen, geëtiketteerd met structuurkarakter, geven een behoorlijke budgettaire bate (voor 1968 resp. f. 230 mln. en f. 120 mln.). Zij komen hierna nog afzonderlijk aan de orde.

De concrete belastingmaatregelen worden als volgt samengevat in de Miljoenennota (tabel 4.4):

	(× f. 100 mln.)
doorwerking in 1968 van eerdere maatregelen (w.o. vervallen 47e punt Vpb voor — 43)	+ 169
verbeterde afrekening aan de grens O.B.	+ 230
buitengewone lasten en aanslaggrens	+ 90
benzine-accijns	+ 120
12 pCt.-tarief O.B. (o.a. bier, frisdranken en bromfietzen)	+ 33
	+ 642

Absolute belastingdruk

In de Troonrede wordt betoogd, dat bij het opstellen van de begroting 1968 duidelijk is bevestigd, dat zonder een verdere belangrijke verzwaring van de belastingdruk slechts dan voldoende ruimte voor essentiële voorzieningen beschikbaar kan komen, indien op tal van onderdelen beperkingen worden aangelegd. Indien men veronderstelt, dat het uitdrukken van de totale belastingopbrengst in een percentage van het nationaal inkomen tegen factorkosten een redelijke maatstaf is om de absolute belastingdruk te meten, geeft het volgende staatje, ontleend aan de Miljoenennota blz. 77, een beeld van het te verwachten verloop vanaf 1965:

Jaar	Belastingopbrengst in procenten van het nationaal inkomen (factorkosten)
1965	29,1
1966	29,2
1967	30,5
1968	31,4

De stijging is iets geringer, indien men uit zou gaan van het nationaal inkomen tegen marktprijzen, omdat de indirecte belastingen in deze grootheid uit de „nationale boekhouding” begrepen zijn en deze belastingen relatief sterker zijn gestegen. Men krijgt dan het volgende staatje:

Jaar	Belastingopbrengst in procenten van het nationaal inkomen (marktprijzen)
1965	26,2
1966	26,1
1967	27,0
1968	27,5

De absolute belastingdruk zal volgens de raming in 1968 opnieuw zijn gestegen. Zoals de Troonrede het uitdrukt is echter een *belangrijke* stijging voorkomen. De hoogte van de absolute belastingdruk is — mede in vergelijking met andere landen (met uitzondering van België) — niet de crux in Nederland. Deze is veeleer de verhouding tussen de directe en indirecte belastingen en met name het grote aandeel van de belastingen naar inkomen en vermogen in de totale belastingopbrengst. Uit tabel 6.2 van de Miljoenennota kan worden berekend, dat de geraamde opbrengst van de inkomstenbelasting, tezamen met de loonbelasting, de dividendbelasting en de vermogensbelasting, bijna 43 pCt. bedraagt van de totale geraamde belastingopbrengst voor 1968.

Verhouding direct-indirect

Zoals hiervóór is gezegd, werd in de Regeringsver-

²⁾ De stijging van de prijsindexcijfers van het levensonderhoud van 1960 tot en met 1964 (1960 = 100) bedroeg 17 pCt. blijkens de M. v. T. bij wetsontwerp 7733 (zie noot 1). Nader gecorrigeerd volgens de gegevens in de Miljoenennota 1967 kan dit worden gesteld op 15 pCt. Uit de Miljoenennota 1967, grafiek 1 en de Miljoenennota 1968, blz. 7, blijkt, dat de stijging van de prijsindexcijfers van het levensonderhoud van 1965 tot en met 1967 meer dan 20 pCt. is (1960 = 100). Wordt 1964 als basis gebruikt, dan is deze stijging ruim 18 pCt. Ik geef deze becijferingen onder enig voorbehoud.

klaring gesproken over een drukverlegging naar de indirecte belastingen. Hoewel deze vooral eventueel via de omzetbelasting op de toegevoegde waarde zou kunnen worden gerealiseerd, blijkt uit de cijfers, dat er een daadwerkelijke verschuiving reeds optreedt sinds 1965.

Het volgende staatje kan aan blz. 78 van de Miljoenennota worden ontleend:

Verdeling van de belastingen

Jaar	Belastingen naar inkomens, winst en vermogen	Kostprijsverhogende belastingen
	(in procenten van het totaal)	
1965	59,0	41,0
1966	58,2	41,8
1967	56,3	43,7
1968	53,8	46,2

Globaal gesproken was de verhouding direct/indirect in 1965 dus ongeveer 60 : 40, terwijl zij voor 1968 wordt berekend op ongeveer 54 : 46. Er is dus reeds een duidelijke kentering in de uitgroei van de directe belastingen. In de Miljoenennota worden hiervoor drie oorzaken genoemd: de verhoging bij de indirecte belastingen, de verlaging bij de inkomsten- en loonbelasting en de conjuncturele factor, dat het winstinkomen relatief minder is gestegen.

Omzetbelasting aan de grenzen

Met de omzetbelasting wil men in Nederland in beginsel alleen het binnenlandse verbruik treffen. Dit betekent, dat bij export alle omzetbelasting, die op een goed drukt, zou moeten worden teruggegeven. In onze huidige cumulatieve omzetbelasting is de teruggaaf *bij export* beperkt tot de — niet altijd precies te berekenen — voordruk van de grond- en hulpstoffen (dus niet ter zake van aan het goed toe te rekenen diensten en investeringen). *Bij import* in Nederland zal daarentegen een omzetbelasting moeten worden geheven die in beginsel gelijk moet zijn aan de belasting op de binnenlandse produkten. Momenteel wordt echter in het algemeen bij import te weinig omzetbelasting geheven.

De Miljoenennota 1968 kondigt nu aan, dat de onvolkomenheden bij export en import met ingang van 1 januari 1968 zo goed mogelijk zullen worden recht getrokken, hetgeen op jaarbasis een extra budgettaire bate betekent van f. 190 mln. De Miljoenennota geeft niet de twee samenstellende elementen van dit bedrag ³⁾. Uit de door de bewindslieden Vondeling en Hoefnagels in april 1966 ingediende Nota over de harmonisatie van de belastingen in de E.E.G. ⁴⁾ kan men echter afleiden, dat bij export rond f. 200 mln. te weinig wordt teruggegeven, waarvan ongeveer de helft op de landbouw ⁵⁾ betrekking heeft. In deze Nota wordt een te geringe heffing bij invoer genoemd van meer dan f. 500 mln. Beide cijfers leveren niet een verschil van ongeveer f. 190 mln., maar van f. 300 mln. op jaarbasis ⁶⁾. Mr. K. Millenaar, het Hoofd van

de Directie Wetgeving Verbruiksbelastingen en Douane aan het Ministerie van Financiën, noemt in *Maatschappij-Belangen*, 1967, blz. 114, voor te weinig teruggaaf bij export ca. f. 250 mln. en te weinig heffing bij invoer f. 400 mln. à f. 500 mln. Deze cijfers gaan reeds meer in de richting van die van de Miljoenennota.

Het reeds lang aanwezige „appeltje voor de dorst” bij de omzetbelasting wordt dus nu aangesneden. Het lijkt overigens geen eenvoudige operatie. De Miljoenennota deelt mee (blz. 26), dat het voorstel beoogt de overgang van het cascadestelsel van de omzetbelasting naar het stelsel van heffing over de toegevoegde waarde *in het belang van de concurrentiepositie van het Nederlandse bedrijfsleven* met geringer schokken te laten verlopen.

Indien in Nederland met ingang van 1 januari 1969 de B.T.W. wordt ingevoerd, betekent dit tevens een zuivere afrekening aan de grens, waartoe dit stelsel zonder meer in staat stelt. Hierop wordt nu als het ware vooruitgelopen. Maar er is meer. Men mag wellicht aannemen, dat het feit, dat de Duitse Bondsrepubliek reeds per 1 januari 1968 op de B.T.W. (Mehrwertsteuer) overgaat, een beslissende rol heeft gespeeld. Immers, de onvolkomenheden van het huidige grensmechanisme bestaan thans ook nog in Duitsland: te weinig teruggaaf op export naar Duitsland was in vele gevallen minder erg, omdat Duitsland ook niet precies compenseerde bij import. Nu Duitsland op de B.T.W. overgaat per 1 januari 1968 lijkt de precieze afrekening in Nederland urgent te zijn geworden, zo zou de redenering kunnen luiden. Het is de vraag of door bepaalde overgangsmaatregelen in de Duitse Bondsrepubliek het effect van de voorgenomen Nederlandse maatregelen zelfs niet gunstig voor de Nederlandse ondernemers is, een vraag die thans verder moet blijven rusten.

Buitengewone lasten

Vrij samengevat luidt de regeling voor de buitengewone lasten in de inkomstenbelasting (Wet op de inkomstenbelasting 1964, art. 46) en in de loonbelasting (Wet op de loonbelasting 1964, art. 18) als volgt: de gezamenlijke buitengewone lasten moeten *meer* bedragen dan 4 pCt. van het ter zake doende inkomensbedrag, waarbij uitgaven ter zake van ziekte, invaliditeit en bevalling slechts meetellen *voor zover* zij meer bedragen dan 2½ pCt. van het inkomensbedrag bij een inkomen beneden f. 20.000 en meer dan f. 500 bij een inkomen vanaf f. 20.000. Men kan het ook zo zeggen: de uitgaven voor ziekte e.d., waaronder de premies voor ziekenfonds en ziekteverzekering, worden

³⁾ Het aangekondigde wetsontwerp was op het moment van het afsluiten van dit artikel nog niet verschenen.

⁴⁾ Zitting 1965-1966-8556, blz. 12.

⁵⁾ Meststoffen en veevoeder gelden niet als grond- en hulpstoffen.

⁶⁾ De opbrengst voor 1968 bedraagt f. 230 mln. en is dus hoger dan de opbrengst van f. 190 mln. op jaarbasis, omdat de teruggaaf bij uitvoer in het eerste jaar van geringere omvang zal zijn dan in de uitkomst op jaarbasis is aangenomen, aldus Miljoenennota 1968, blz. 26.

(I. M.)

Risicospreiding en deskundig beheer: aandelen

eerst verminderd met 2½ pCt. dan wel met f. 500 vóór zij meetellen voor de 4 pCt.-grens van de buitengewone lasten. Deze regeling betekende reeds een verscherping in vergelijking met de situatie onder het Besluit I.B. vóór 1965, mede omdat de 4 pCt. slechts wordt verlaagd met een ½ pCt. voor elk werkelijk kinderaftrekkind.

In het oorspronkelijke ontwerp was de regeling nog iets anders, maar de bedoeling spreekt duidelijk uit de volgende passages in de Memorie van Toelichting ⁷⁾: „Gelet op de strekking van de buitengewone lastenregeling moet het onjuist worden geacht, dat bij de bestaande regeling een min of meer normale uitgaaf als de ziekenfondspremie. in bepaalde gevallen geheel voor aftrek in aanmerking komt”. En volgens de Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer ⁸⁾ moet het exceptionele karakter van de tegemoetkoming voor ziektekosten worden geaccentueerd: „Aangezien hier sprake is van uitgaven waaraan een prioriteit boven belastingheffing moet worden toegekend, dient de aftrek zich strikt te beperken tot abnormale uitgaven, die èn naar hun aard èn naar hun totale omvang algemeen worden gevoeld als dermate zware lasten, dat zij de belastingplichtige wat zijn financiële draagkracht betreft in een uitzonderingspositie plaatsen ten opzichte van andere contribuabelen”. Kort gezegd: buitengewone lasten moeten werkelijk buitengewoon zijn.

De ziekenfondspremie bedraagt sinds 1 juli 1967 reeds 6,8 pCt. van het loon, waarvan de helft voor rekening komt van de werknemer. Ook het werkgeversaandeel telt evenwel mee bij de onderhavige ziekte-uitgaven. Ook de premies van vrijwillige verzekeringen zijn hoog. De Miljoenennota 1968 motiveert de aangekondigde regeling (blz. 26) als volgt: „De bedragen gemoeid met verzekering tegen kosten van ziekte stijgen dermate, dat de gestelde grenzen om aftrek te verkrijgen niet meer aan hun doel beantwoorden”. Men kan dus verwachten, dat wijziging wordt gebracht in, hetzij de 2½ pCt.-aftrek, hetzij de 4 pCt.-drempel, hetzij beide, dan wel een extra uitzondering wordt gemaakt voor de ziekenfondspremies en de ziektekostenverzekeringspremie. Het laatste ligt minder voor de hand, omdat het ongelijkheden geeft bij méér of minder verzekerd zijn. Stellig wordt met de voorgestelde maatregel tevens beoogd de inmiddels weer toegenomen werkzaamheden van de belastingdienst met buitengewone-lastenklanten opnieuw te beperken. Dit is stellig een loffelijk motief. Anderzijds betekent het voorstel een soort geruisloze belastingverzwaring voor velen in vergelijking met 1967, wellicht juist in de kleinere en middelgrote inkomens. Elk jaar dat men met deze wijziging wacht, wordt zij overigens moeilijker te verwezenlijken.

Investeringsbeleid en B.T.W.

a. Algemene opmerkingen over een B.T.W.

De nieuwe omzetbelasting, de belasting op de toegevoegde waarde, zal vermoedelijk per 1 januari 1969 in Nederland realiteit worden. Volgens mijn informatie bevindt het wetsontwerp zich op het moment dat ik dit

schrijf bij de Raad van State, maar het zal zeer spoedig worden ingediend. Het Ministerie van Financiën heeft evenwel in de loop van dit jaar reeds een zgn. studieontwerp vrijgegeven voor publikatie, voorzien van een korte, heldere toelichting, waarop alom in het bedrijfsleven is gestudeerd, o.m. door een speciale S.-E.R.-commissie ⁹⁾.

In het studie-ontwerp wordt zoveel mogelijk rekening gehouden met de Eerste en Tweede Richtlijn van de Raad van Ministers van de E.E.G. inzake de omzetbelasting ¹⁰⁾. De B.T.W. is namelijk het type omzetbelasting, dat in de E.E.G. is aanvaard als gemeenschappelijk stelsel. Een van de redenen daartoe is, dat dit niet-cumulatieve type van omzetbelasting in het algemeen in staat stelt tot precieze teruggaven bij export en nauwkeurig te bepalen compenserende heffingen bij invoer, hetgeen niet het geval is bij een cumulatieve omzetbelasting. Een type B.T.W. bestaat reeds langer in Frankrijk. Zoals ik reeds eerder heb opgemerkt, is in de Duitse Bondsrepubliek inmiddels een nieuwe, per 1 januari 1968 in werking te stellen, B.T.W. tot stand gekomen ¹¹⁾. In België en Italië wordt aan een ontwerp gewerkt. Enige landen buiten de E.E.G. kennen de B.T.W. ook reeds, waaronder Denemarken, waar deze belasting in de loop van dit jaar is ingevoerd.

Ten einde de problematiek van de investeringsgoederen te kunnen begrijpen is het niet nodig een volledig inzicht te hebben in alle problemen rondom een omzetbelasting van het B.T.W.-type. In hoofdzaak is de techniek van de te verwachten B.T.W. heel eenvoudig. Stel dat het standaardtarief 10 pCt. is ¹²⁾. Over elke levering moet 10 pCt. worden voldaan aan de fiscus. Deze leverancier heeft echter een recht op teruggaaf van de belasting op aan hem zelf geleverde goederen. Dit is de zgn. aftrek van voorbelasting. Het volgende voorbeeld van een levering door een fabrikant van een goed voor netto f. 1.000 maakt het een en ander duidelijk.

verschuldigde belasting 10 pCt. van f. 1.000	f. 100
aftrek van voorbelasting:	
grondstoffen van f. 500	= f. 50
hulpstoffen van f. 50	= f. 5
investeringsgoederen f. 50	= f. 5
totaal voorbelasting	f. 60
per saldo	f. 40

⁷⁾ Zitting 1958-1959-5380, stuk nr. 3, blz. 45.

⁸⁾ Zitting 1962-1963-5380, stuk nr. 19, blz. 67.

⁹⁾ Het studie-ontwerp is o.m. verschenen als bijlage bij het *Vakstudie-Nieuws* van 13 juli 1966 en is afzonderlijk verkrijgbaar bij Kluwer te Deventer.

¹⁰⁾ De teksten zijn gepubliceerd in *Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen* van 14 april 1967, 1301/67 e.v. en ook afzonderlijk verkrijgbaar bij Kluwer, Deventer.

¹¹⁾ Umsatzsteuergesetz (Mehrwertsteuer) van 29 mei 1967, Bundesgesetzblatt 1967 I, S 545 van 2 juni 1967 en Bundessteuerblatt I, S 224 e.v. Toelichtende beschouwingen o.m. in *Deutsche Steuer-Zeitung*, 15 juni 1967.

¹²⁾ Vermoedelijk wordt het percentage in Nederland iets meer. Het mag niet worden vergeleken met het huidige percentage, dat cumulatief wordt gegeven en daarom lager kan zijn.

(I. M.)

VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voorbelasting van f. 60 is door de voorafgaande schakels voldaan aan de fiscus. Per saldo voldoet de fabrikant 10 pCt. over de door hem toegevoegde waarde van f. 400 (stel f. 300 lonen en f. 100 winst). Tot en met deze schakel bedraagt de B.T.W. 10 pCt. van f. 1.000 = f. 100. Indien het goed uiteindelijk de consument bereikt voor netto f. 1.500, zal blijken dat, bij een belasting in alle schakels, tezamen per saldo door alle schakels f. 150 B.T.W. is voldaan, hetgeen ook precies de bedoeling is: 10 pCt. van f. 1.500 = f. 150. De consument betaalt f. 1.650.

Indien er geen complicaties in dit systeem zitten, weet men dus precies in elke schakel hoeveel B.T.W. op het goed rust.

b. B.T.W. en investeringsgoederen.

Nu de investeringsgoederen. In beginsel geldt hiervoor hetzelfde systeem. Een fabrikant die een machine koopt voor netto f. 1 mln. krijgt een recht van aftrek van 10 pCt. van f. 1 mln. = f. 100.000. Dit bedrag is hem door de leverancier van de machine in rekening gebracht, die dit bedrag ter zake van deze levering aan de fiscus heeft voldaan. De fabrikant verrekent de f. 100.000 met de bedragen die hij over zijn eigen leveringen in het desbetreffende kwartaal (of de maand) heeft te voldoen aan de fiscus. Eventueel kan dit per saldo leiden tot een vordering op de fiscus. Het kardinale punt is dus, dat de fabrikant onmiddellijk de aftrek voor het volle bedrag krijgt en niet pro rata temporis naar mate van de afschrijvingen.

Het studie-ontwerp aanvaardt deze onmiddellijke aftrek en zeer waarschijnlijk zal het wetsontwerp ook deze methode volgen. In het Duitse ontwerp voor een Mehrwertsteuer was aanvankelijk de aftrek op basis van de afschrijvingen gekozen, maar tijdens de parlementaire behandeling is dit gewijzigd in de methode van onmiddellijke aftrek. De conclusie is evident: bij een zuiver toegepaste B.T.W. volgens dit systeem rust op de investeringsgoederen bij de ondernemers geen omzetbelasting.

c. Nieuw conjunctureel wapen ten aanzien van investeringsgoederen in B.T.W.

Geheel los van de overgangsproblemen staat, dat het studie-ontwerp — en vermoedelijk het wetsontwerp — aan de Minister van Financiën (die in overeenstemming moet handelen met de Minister van Economische Zaken) de bevoegdheid geeft de onmiddellijke aftrek voor investeringsgoederen in de tijd te spreiden dan wel niet of niet ten volle te geven. Goedkeuring achteraf door de Staten-Generaal is nodig¹³⁾. Binnen de B.T.W. krijgt de regering dus bij aanvaarding van deze regeling een belangrijk conjunctureel wapen, dat zij tot nu toe niet had. Het eerst later dan wel slechts gedeeltelijk of in het geheel niet geven van de aftrek van voorbelasting voor aangeschafte bedrijfsmiddelen kan uiteraard een belangrijke rem op het investeren zijn. Deze bevoegdheid wordt gedekt door de E.E.G.-Richtlijnen¹⁴⁾. De Raad van Nederlandse Werkgeversverbonden heeft evenwel reeds om verschillende redenen bezwaar gemaakt tegen deze bevoegdheid, o.m. omdat cumulatieve elementen in de B.T.W. kunnen ontstaan, die men juist wil vermijden¹⁵⁾.

Hoe dit zij, bij ongewijzigde aanvaarding van de regeling, zal de regering beschikken over een instrument soortgelijk aan dat bij de investeringsaftrek en de vervroegde afschrijving, dat zelfs in bepaalde opzichten effectiever en ingrijpender is dan bij laatstgenoemde regelingen in de winstfeer van ondernemingen.

d. Overgangsproblemen bij investeringsgoederen.

Zoals opgemerkt, een zuivere B.T.W. betekent dat op

nieuwe investeringen onder de B.T.W. geen omzetbelasting drukt. Ten aanzien van investeringen, gedaan onder de huidige omzetbelastingwetgeving, is dit — om het huiselijk te zeggen — wel het geval. Verschillen zouden kunnen worden voorkomen, indien bij de invoering van de B.T.W. deze druk op het bestaande investeringspark zou worden teruggegeven. Het zou hierbij echter dan gaan om ca. f. 4 mrd. à f. 5 mrd., hetgeen gelijk is aan één jaar-opbrengst aan omzetbelasting. Budgettaire is deze terug-gave dus zeer moeilijk te realiseren, terwijl er ook andere bezwaren bestaan.

Het is waarschijnlijk, dat de overgang aldus wordt geregeld, dat voor bestaande investeringen geen teruggaaf wordt gegeven en voor nieuwe investeringen gedurende enige jaren de aftrek van voorbelasting niet ten volle wordt gegeven¹⁶⁾. De E.E.G.-Richtlijnen staan dit toe. Deze opzet is ook in de Duitse Bondsrepubliek gevolgd. Men spreekt daar van het Stufenplan. Voor investeringen in 1968 komt slechts 20 pCt. in aftrek in plaats van 100 pCt.; voor investeringen in 1969 30 pCt.; voor investeringen in 1970 40 pCt.; voor investeringen in 1971 60 pCt.; voor investeringen in 1972 80 pCt.; daarna 100 pCt. (Vgl. § 30 Mehrwertsteuergesetz).

Het belangrijke effect van een dusdanige eerst geleidelijke bevrijding van de investeringen van omzetbelasting is, dat in de periode vóór de invoering van de B.T.W. het minder interessant wordt investeringen uit te stellen tot na deze invoering. Ook is er gedurende de overgangsperiode nog de mogelijkheid van stagnatie, omdat elk jaar de aftrek van voorbelasting groter wordt, zodat wachten loont. Bij een B.T.W.-tarief van 10 pCt. betekent een aftrek van slechts 20 pCt. op investeringsgoederen, dat op investeringsgoederen een druk van 8 pCt. rust in plaats van 0 pCt. Voor Duitsland komt deze 8 pCt. van het eerste jaar ongeveer overeen met de gemiddelde druk op investeringsgoederen in de huidige cumulatieve omzetbelasting. Zodra het Nederlandse B.T.W.-wetsontwerp er is, kunnen de ondernemers en hun adviseurs gaan rekenen of zij hun investeringen — alleen fiscaal bezien — moeten vertragen of bespoedigen.

e. Doel van de nieuwe voorstellen.

Begrijp ik de Miljoenennota goed, dan heeft men nu twee aanvullende maatregelen getroffen om de vóór de invoering van de B.T.W. door de regering verwachte stagnatie in nieuwe investeringen te keren:

— *herstel* van de investeringsaftrek op gebouwen per Prinsjesdag;

¹³⁾ Art. 16 van het studie-ontwerp luidt:

„1. Ten aanzien van de aftrek met betrekking tot goederen welke als bedrijfsmiddel worden gebruikt, kan Onze Minister in overeenstemming met Onze Minister van Economische Zaken bepalen dat:

a. de aftrek wordt verdeeld over meer dan één tijdvak;
b. de aftrek niet of niet ten volle is toegestaan.

2. Na het tot stand komen van een beschikking door Onze Minister krachtens het eerste lid genomen, wordt zo spoedig mogelijk doch uiterlijk binnen twee maanden een voorstel van wet tot goedkeuring van die beschikking aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal gezonden. Indien het voorstel wordt ingetrokken of indien een der Kamers der Staten-Generaal tot het niet aannemen van het voorstel besluit wordt de beschikking onverwijld ingetrokken”.

¹⁴⁾ Zie art. 17 van de tweede richtlijn.

¹⁵⁾ Zie o.a. *De Katholieke Werkgever* 1967, blz. 311. Vgl. *De Nederlandse Industrie* van 1 september 1967, blz. 553.

¹⁶⁾ Vgl. ook Mr. G. H. Warning in het maandblad *Belasting-beschouwingen*, mei 1967, O.B. 44/14 e.v. (uitgave Samsom, Alphen aan den Rijn).

— *aankondiging nu*, dat de investeringsaftrek over de hele lijn na de invoering van de B.T.W. zal verdwijnen en dit naar de mate waarin de aftrek voor investeringsgoederen in de B.T.W. naar 100 pCt. groeit.

In de Miljoenennota, blz. 27, wordt namelijk de volgende toelichting gegeven:

„Tenslotte heeft het kabinet overwogen, dat het vooruitzicht van de invoering van de omzetbelasting over de toegevoegde waarde per 1 januari 1969 op zichzelf een zekere stimulans inhoudt investeringen uit te stellen. Onder het nieuwe stelsel zal namelijk de ondernemer — na een overgangstermijn — de omzetbelasting over zijn investeringen geheel en onmiddellijk terugontvangen. Om tegenwicht te geven tegen deze conjunctureel ongunstige werking heeft het kabinet besloten de investeringsaftrek voor gebouwde eigendommen, die sedert 31 januari 1964 was geschorst, met ingang van 19 september 1967 te herstellen en de aldus herstelde investeringsaftrek vervolgens over de gehele lijn, parallel aan de geleidelijke bevrijding van de investeringen van de omzetbelasting, tragsgewijze in te trekken. In de memorie van toelichting op het op korte termijn in te dienen wetsontwerp betreffende de omzetbelasting over de toegevoegde waarde zal hierop nader worden ingegaan”.

Ik meen, dat ik met het vorenstaande voldoende recht heb gedaan aan de vermoedelijke intenties van het voorstel. Een aankondiging reeds *nu*, dat de investeringsaftrek t.z.t. zal worden afgebroken, kan ik alleen begrijpen, indien men van deze aankondiging reeds nu of in de naaste toekomst een gunstig effect verwacht.

f. *Kritiek.*

De investeringsaftrek bij de belastingen naar winst uit ondernemingen is in 1953 in Nederland ingevoerd als een structurele maatregel. Het was een maatregel voor het langere zicht, ter wille van de werkgelegenheid op de langere termijn en ter bevordering van (diepte-)investeringen. Tevens is deze aftrek gekozen — en meer en meer geschikt gemaakt — als conjunctureel instrument. Als zodanig is hij veelvuldig gehanteerd. Hij kan voorts niet geheel los worden gezien — ook al is dit wel van regeringszijde ontkend — van het feit, dat afschrijving op vervangingsbasis fiscaal niet is toegestaan. Het is een zeer nuttig instituut met een eigen leven bij de winstbelastingen. Vele landen zijn Nederland nagevolgd en hebben de aftrek in een of andere vorm in hun belastingwetgeving opgenomen.

Zoals hiervoor is uiteengezet, betekent een zuivere B.T.W., dat investeringen vrij zijn van omzetbelastingdruk. Dit vloeit uit de gekozen B.T.W.-vorm voort en past ten volle in het stelsel. In elk land dat dit stelsel aldus kiest is dit zo. Dit is geen „bevoordeling” van investeringen. Er is alleen relatief — in vergelijking met de huidige situatie — een verschil. Het lijkt mij daarom onjuist, zoals de Miljoenennota doet in de geciteerde passage, de onmiddellijke aftrek bij de B.T.W. — na de overgangperiode — als conjunctureel ongunstig voor te stellen. En hoe kan men dit weten? Men kent immers het niveau van de investeringen in, stel 1972, niet! De onmiddellijke aftrek voor investeringsgoederen in een B.T.W. is structureel zeer juist en het is prematuur om in feite de indruk te wekken, dat daarnaast in de toekomst geen plaats zou zijn voor een structurele investeringsstimulans bij de directe belastingen. En weten de bewindslieden nu reeds dat de beide Kamers het artikel in de B.T.W. over de conjuncturele bevoegdheid aanvaardden? Heel belangrijk acht ik hierbij ook de internationale vergelijking. Vooralsnog bouwen de andere E.E.G.-landen, voor zover mij bekend, bij invoering van de B.T.W. de andere stimulansen niet af.

Indien men alleen wil bereiken — en dat alleen bedoeld

heeft met de geciteerde passage — dat er geen „kopersstaking” t.a.v. investeringsgoederen mag optreden in het jaar 1968 vóór de invoering van de B.T.W., en evenmin in de overgangsjaren, hetgeen inderdaad conjunctureel ongunstig zou kunnen zijn, waarom, zo kan men vragen, is de investeringsaftrek dan niet nu verhoogd om het nadeel van de eventuele stagnatie in 1968 te keren? Deze extra aftrek zou men dan geleidelijk kunnen terugnemen, zodat men de 2 x 5 pCt. aftrek structureel handhaaft. En, indien men vóór 1969 een kopersstaking vreest — ondanks het feit dat er de eerste jaren na de invoering van de B.T.W. geen volle aftrek is voor investeringsgoederen — waarom is dan niet besloten de stimulans van de vervroegde afschrijving te herstellen?

Ten slotte rijst de vraag naar de kwantitatieve kant van de effecten. Is er enige verhouding tussen het voorgenomen „tegenwicht” en de „conjunctureel ongunstige werking” van de B.T.W.? Enige becijferingen zouden stellig welkom zijn.

g. *Conclusie fiscaal investeringsbeleid.*

Het geheel overziende, mag wellicht worden gesproken van een aanvechtbaar fiscaal investeringsbeleid. Het is onvoldoende duidelijk waarom de investeringsaftrek als structurele maatregel in de toekomst niet kan blijven bestaan naast een zuiver werkende B.T.W. Ook is niet duidelijk, waarom het nodig was reeds nu aan te kondigen, dat de investeringsaftrek t.z.t. geleidelijk wordt afgebroken. Evenmin is helder waarom de vervroegde afschrijving niet is hersteld, nu er niet alleen stagnatie is in de groei van investeringen (en ook allerlei andere beperkingen zijn opgeheven) maar deze maatregel ook een nuttig tegenwicht kan vormen in de door de regering kennelijk verwachte stagnering in het investeren in de periode vóór de overgang naar de nieuwe omzetbelasting.

Recente publikaties

Maandblad voor accountancy en bedrijfshuishoudkunde: Financieringsnummer. April/mei 1967, 130 blz., f. 6.

Het altijd actieve M.A.B. heeft weer een speciaalnummer aan de vele voorgaande bijzondere afleveringen toegevoegd. Opsomming van de inhoud moge voor zich spreken.

Prof. Dr. J. L. Bouma — Inleiding.

Prof. Dr. C. D. Jongman — Financieringsstromen en financieringsstructuur.

Prof. Dr. M. J. H. Smeets — Fiscus en financiering.

Prof. Dr. W. Hessel — Werknemers en financiering.

Prof. Dr. A. I. Diepenhorst — Investeringsselectie in theorie en praktijk.

Drs. L. Traas — De problematiek van de actieve financiering in een concern.

H. Gerritsen — Treasurer, controller, organisatie en financiering.

Drs. D. J. van Dissel — Beurs en financiering.

Prof. Dr. H. Thierry — Waardevast, resp. welvaartsvaste verzekeringen en pensioenen.

Drs. J. G. C. Gieben — Participaties.

L. van Dijk — Factoring.

Drs. H. Hietink — Leasing.

Nieuwe financieringsliteratuur.

Repertorium van tijdschriftliteratuur op het gebied van accountancy en bedrijfshuishoudkunde.

Leonard M. Weiss: Case Studies in American Industry. Introduction to Economics Series. John Wiley & Sons, New York 1967, 361 blz., 48 sh.

Uit zijn in 1961 verschenen boek *Economics and American Industry* haalde de auteur vijf „case studies” die hij opnieuw bewerkte en tot de kern van deze nieuwe publikatie maakte. Zij streven elk drie doeleinden na. Ten eerste een goed begrip te verschaffen van de ontwikkeling, struc-

tuur en economische prestaties van een belangrijke industrie (of markt van een bepaalde produktiefactor). Elk casusgeval bevat bovendien vele toepassingen van een bepaald onderdeel der economische theorie en ten slotte analyseert elk een belangrijk element van overheidsbeleid.

De „case studies” worden voorafgegaan door een algemeen overzicht van de mededingingsstructuur van de Amerikaanse markten van produkten en

produktiemiddelen en besloten met een hoofdstuk waarin de belangrijkste conclusies worden samengevat uit de industriële-organisatieliteratuur over marktgedrag.

Inhoud (verkort): Introduction-Market Structure and Performance; Pure Competition and Agriculture; Monopoly and Regulation — Electric Power; Oligopoly — Steel; Monopolistic Competition — Retailing; Factor Markets — Steelworkers; The Performance of American Industries.

Wij zoeken voor onze vestiging te Renkum, bestaande uit 2 grote papierfabrieken, een

BEDRIJFSECONOOM

die belast zal zijn met de leiding van de Economisch-Administratieve Dienst.

De gedachten gaan hierbij uit naar een ervaren bedrijfseconoom van ca. 35 jaar, die zijn plaats zal kunnen vinden, enerzijds als een inspirerend coördinator van een groep bekwame medewerkers, anderzijds als lid van het team van diensthoofden, werkzaam in de andere bedrijfssectoren. De communicatie met de controller van het hoofdkantoor van het concern vormt een belangrijk onderdeel van zijn taak.

Belangstelling voor techniek, inzicht in en appreciatie van „direct-costing” technieken, alsmede gevoel voor de bruikbaarheid van theoretische ontwikkelingen met het oog op de praktische begeleiding van het bedrijf op economisch terrein, zijn een voorwaarde.

Sollicitatiebrieven met vermelding van personalia, opleiding en ervaring te richten aan de Bedrijfsdirectie, bedrijf II aan de Rijn te Renkum.

KONINKLIJKE PAPIERFABRIEKEN
VAN GELDER ZONEN N.V.

64

**U wilt
mijnheer
zelf
spreken?**

*en liefst in zijn vertrouwde
stoel? Dat kan!*

Een zeer zorgvuldig voorbereid lezerskringonderzoek heeft namelijk niet alleen geconstateerd dat E.-S.B. bij de leiding van het Nederlands bedrijfsleven bijzonder goed is ingevoerd, maar ook dat het blad zeer algemeen gelezen wordt.

De sterke toename van het advertentievolume van E.-S.B., is dan ook niet „zomaar” tot stand gekomen.

Wij zenden u dit lezerskringrapport (71 pagina's) gaarne ter inzage, in de overtuiging dat u zich dan E.-S.B. zult weten te herinneren als u iets te zeggen heeft, wat mijnheer zelf moet weten.

Adm. E.-S.B. - Postbus 42 - Schiedam

Dr. A. Dirkzwager en Drs. G. C. van der Veer: Programmeren van computers in ALGOL 60. Een geprogrammeerde tekst. Universitaire Pers Rotterdam/Nijgh & Van Ditmar, Rotterdam 1967, 464 blz., f. 47,50.

Algol 60 is een van de eerste, niet aan een bepaalde computer gebonden, programmeertalen. Op de meeste Europese computers kan een in Algol 60 geschreven programma worden uitgevoerd. Algol 60 is ook een van de best gedefinieerde, eenvoudigste en meest algemeen-buikbare programmeertalen.

Doel van deze *geprogrammeerde*

cursus is niet de leerling de grammatica, de exacte definitie van Algol 60 bij te brengen, doch hem zo snel mogelijk eigen programma's te laten schrijven die op een computer kunnen worden uitgevoerd. De cursus is empirisch ontwikkeld met het doel een optimaal leerresultaat te verkrijgen. De eerste versie werd geschreven met behulp van het protocol van een speciaal daarvoor opgestelde mondelinge cursus en verbeterd aan de hand van de resultaten van zelfstandig werkende cursisten. De tijd nodig om de gehele cursus door te nemen is ongeveer één vijfdaagse werkweek.

Prof. Dr. A. van Doorn en Drs. J. A. Links: Leerboek der statistiek voor M.B.A. H. Honig, Utrecht 1967, 172 blz., f. 7,50.

Het *Praktisch Leerboek der Statistiek* heeft bij de opeenvolgende drukken een belangrijke uitbreiding ondergaan. Hierdoor is het langzamerhand op bepaalde onderdelen van de stof verder ingegaan dan voor het programma van het M.B.A.-examen noodzakelijk was. De schrijvers hebben het daarom nuttig geoordeeld om voor dit examen een vereenvoudigde versie van het Leerboek samen te stellen.

N.V. KONINKLIJKE ZWANENBERG-ORGANON OSS

Voor een van onze dochterondernemingen in de levensmiddelensector zoeken wij een

BEDRIJFS - ECONOMISCH MEDEWERKER

Hij zal, rechtstreeks geplaatst onder de directie, deze de vereiste bestuursinformatie moeten verschaffen, in het bijzonder ter ondersteuning van produktie en marketing.

Hij zal o.a. belast worden met:

- de opbouw van een doelmatig systeem van bestuursinformatie
- de analyse van de binnenkomende informatie
- de analyse van voorstellen m.b.t. afdelingsbudgetten en investeringsaanvragen
- bedrijfseconomische en statistische onderzoeken
- assistentie bij long-termplanning en verbetering van werkmethoden en procedures in de administratieve sector

Onze gedachten gaan bij voorkeur uit naar een academisch gevormd econoom met de nodige ervaring op bedrijfs-economisch gebied.

Leeftijd ca. 35 jaar.

Sollicitaties, onder vermelding van nr. 6723, te zenden aan de N.V. Koninklijke Zwanenberg-Organon, Afdeling Algemene Personeelszaken, Gasstraat 1, Oss.

Dr. A. van Doorn: Spaarquote en welvaartsvast pensioen (Inaugurale rede). Æ. E. Kluwer, Deventer 1967, 22 blz., f. 2,50.

J. Panglaykim en Kenneth D. Thomas: Indonesian Exports. Performance and Prospects 1950-1970. Universitaire Pers Rotterdam, 1967, 68 blz., f. 12,50.

De auteurs van dit boekje, voor

lezers van *E.-S.B.* geen onbekenden, hebben — tegen de achtergrond van de exportverrichtingen in het verleden — de mogelijkheden nagegaan voor de Indonesische export in de komende jaren, zowel in het algemeen als voor de diverse produkten en produktgroepen afzonderlijk.

Hun conclusie is in mineur gehouden:

„Current export earning capacity is insufficient to finance a modest development programme even without the added burden of debt repayment. A moratorium on Indonesia's present debts will therefore not be sufficient to enable the Indonesian Government to initiate development. More foreign assistance will be required for a number of years. Without aid, the export sector will not only be unable to finance current exchange requirements, it will also be unable to provide the funds for its own growth and development” (blz. 67).

CENTRAAL INSTITUUT VOOR HET MIDDEN- EN KLEINBEDRIJF

Ons instituut verleent bemiddeling bij de door het rijk gegarandeerde kredieten voor ondernemers in het midden- en kleinbedrijf.

Wij geven bedrijfseconomische, bedrijfstechnische en planologische adviezen en organiseren cursussen waarin het moderne bedrijfsbeleid wordt behandeld.

De afdeling VOORLICHTING vraagt een

bedrijfseconoom

Hij zal cursusprogramma's ontwerpen en lessen schrijven c.q. laten schrijven.

Het onderhouden van contact met docenten en lesgeven behoort mede tot zijn werkzaamheden.

Vanzelfsprekend is voorzien in een inwerkperiode en gelegenheid tot oriëntatie.

Gevraagd wordt een opleiding van academisch niveau of daaraan gelijk te stellen opleiding.

De afdeling FINANCIERING vraagt een

bedrijfseconoom

Hij zal de afdelings-directeur assisteren bij de behandeling van uiteenlopende vraagstukken, zowel de individuele ondernemer als de totaliteit van het midden- en kleinbedrijf betreffend.

Gevraagd wordt een opleiding van academisch niveau.

Het salaris en de overige arbeidsvoorwaarden zijn goed.
Een psychologisch onderzoek is onderdeel van de selectieprocedure.

Uitvoerige, met de hand geschreven sollicitaties, die strikt vertrouwelijk behandeld zullen worden, gelieve u te richten aan de directie van het C.I.M.K., Burgemeester Hogguerstraat 1183, Amsterdam-West (Noordzijde Sloterplas).

MEDEDELINGEN VOOR ECONOMISTEN

AMERIKAANS STUDIE- EN PRAKTIJK- PROGRAMMA VOOR JONGE ZAKENMENSEN EN TECHNICI

Het Antioch College te Yellow Springs, Ohio, biedt aan jonge zakenmensen en technici de mogelijkheid tot het opdoen van kennis en praktische ervaring in de Verenigde Staten door middel van een gecombineerd werk- en studieprogramma gedurende 21 maanden, ingaande 1 april 1968, waarvan 3 maanden studie en 18 maanden praktijk.

Vereist wordt: een technische of economische opleiding, zoals H.T.S., kandidaatsexamen economie, een jaar praktische ervaring, goede kennis van het Engels, leeftijd ongeveer 25 jaar.

Zij, die voor dit programma interesse hebben, kunnen zich, onder opgave van leeftijd, opleiding en ervaring tot 15 november 1967 voor nadere inlichtingen en formulieren wenden tot het Nederland-Amerika Instituut, Museumplein 4, Amsterdam — telefoon: 72 22 80.

H. BRONS Jr

MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON (010) 11.19.80 *

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM-2

De Dr. Wiardi Beckman Stichting

(het wetenschappelijk bureau van de Partij van de Arbeid)
zoekt op korte termijn een

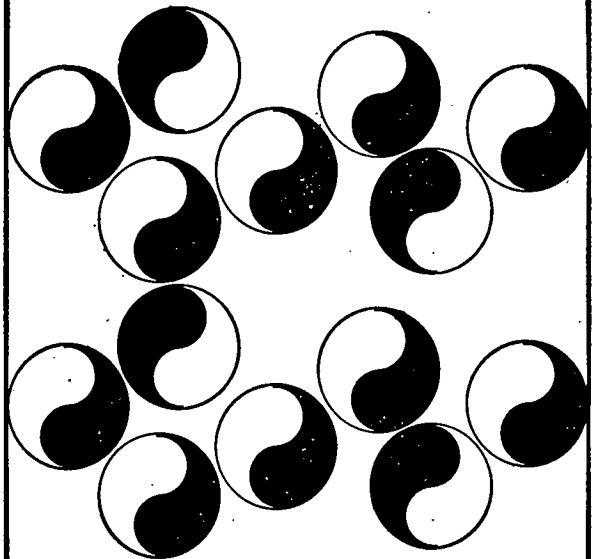
DIRECTEUR

Voor het vervullen van deze functie zijn vereist

- een academische opleiding in één der sociale wetenschappen, bij voorkeur economie
- enige jaren ervaring op wetenschappelijk en/of organisatorisch terrein

Sollicitaties tot uiterlijk 20 oktober 1967 te richten aan de voorzitter van het Curatorium, drs. A. A. van Ameringen, Oranjelaan 20, Wassenaar

OHRA

ZIEKTEKOSTEN- VERZEKERING

POSTBUS 87
ARNHEM

TELEFOON 08300.35651

Efficiency

bespoedigt
Uw contacten
met gegadigden

★

Indien
Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

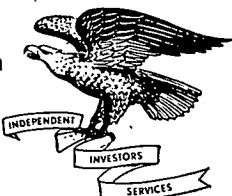
NETNUMMER

bescherm uw spaargelden

De voortdurende geldontwaarding knaagt aan uw moeizaam verworven bezit. Hoe beschermt u zich tegen deze geldontwaarding? Wist u, dat er een zeer veilige methode is om jaarlijks

12 à 15% en meer

rendement te maken, inkomstenbelastingvrij? Dat dit beproefde systeem 6,9 miljoen deelnemers telt? En dat iedere belegging direct opeisbaar is? Wilt u hierover meer weten, vraag dan nog heden vrijblijvend inlichtingen aan.

PAN AMERICAN MUTUAL FUNDS

Verkoopkantoor Europa I.I.S.
Herengracht 241 - Amsterdam - Telefoon 020 - 246159

CENTRAAL INSTITUUT VOOR HET MIDDEN- EN KLEINBEDRIJF

vraagt jonge

bedrijfseconomische adviseurs

van academisch of daarmee gelijk te stellen niveau.

Goede kennis van administratieve organisatie en inrichting is gewenst.

De belangrijkste taak zal zijn na een ruime training- en inwerkperiode, ondernemers in het midden- en kleinbedrijf te adviseren omtrent bedrijfseconomische en aanverwante vraagstukken.

Candidaten zullen bereid moeten zijn zich te onderwerpen aan een psycho-technisch onderzoek.

Geboden wordt een verantwoordelijke, ambulante functie in een jong en dynamisch instituut met goede primaire en secundaire arbeidsvoorwaarden.

Uitvoerige, met de hand geschreven sollicitaties, te richten aan het C.I.M.K., Burgemeester Hogguerstraat 1183 te AMSTERDAM.

Voor reclame

kan men
te veel
en ook
te weinig
uitgeven

**De meeste mislukkingen
zijn vaak het
gevolg van het laatste**

**ADVERTEER
MEER
IN
E.-S.B.**

Bureau voor Marketing Management

Dr. A. D. Bonnet

Voor een deskundig advies in
assortimentvoering en prijsbeleid

Huize 't Eiland - Bergambacht - telefoon 01825-607

HET BESTUUR VAN EEN ZEER
BELANGRIJKE, INTERNATIONAAL EXPANDERENDE,
NEDERLANDSE ONDERNEMING

wil gaarne in contact treden met een topfunctionaris,
die belangstelling heeft voor de functie van

FINANCIAL DIRECTOR

Voor deze positie wordt uitsluitend gedacht aan een zeer bekwaam financier met grote praktische ervaring, nationaal en internationaal, opgedaan in het bedrijfsleven. In het licht van de expansieplannen is kennis van de financiële aspecten bij onderhandelingen over samenwerkingen met andere bedrijven, joint-ventures en partnerships noodzakelijk. In verband met de gestelde eisen, waaraan slechts een zeer beperkte groep kan voldoen, ligt de honorering op hoog niveau. Volstreekte geheimhouding wordt door het bestuur van de betrokken onderneming gegarandeerd.

*Belangstellenden worden verzocht hun brieven, waarin hun carrière is beschreven,
te richten aan het bureau van dit blad onder nummer E.-S.B 40-1.*

BUREAU VAN DE KIEFT N.V.

Organisatie en Efficiency Adviseurs

AMSTERDAM - BRUSSEL

Een onzer relaties is een bekend, zeer internationaal georiënteerd, nederlands concern met vele tientallen over de gehele wereld verspreide dochterbedrijven, deelnemingen, enz. De activiteiten richten zich op handel, scheepvaart, dienstverlening en industrie.

Voor de bedrijfseconomische afdeling zoeken wij - in strikt vertrouwelijke sfeer - contact met een

BEDRIJFSECONOOM/ ORGANISATIEDESKUNDIGE

Deel uitmakend van het staforgaan toegevoegd aan de hoofd-directie treedt hij op als intern adviseur op eigen initiatief dan wel op verzoek. Hij onderzoekt in binnen- en buitenland, rapporteert en werkt ter plaatse persoonlijk mede aan de doorvoering van de geaccepteerde voorstellen.

De gedachten gaan uit naar een **economisch drs.** tot 35 jaar, die t.a.v. de hierboven aangeduide werkzaamheden hetzij bij een grotere onderneming hetzij bij een adviesbureau reeds een ruime ervaring heeft opgedaan. Belangrijk is daarbij dat hij in staat is eventuele reorganisaties praktisch door te voeren. Een goede talenkennis is gewenst.

De honorering en overige voorzieningen zijn zonder meer als uitstekend te kwalificeren.

Belangstellenden gelieven zich, bij voorkeur schriftelijk, te wenden tot de heer Drs. J. R. Pinkster, Bureau van de Kieft N.V., Leidsestraat 74, Amsterdam. Tel.: 020-65316|62953. Volledige discretie wordt gegarandeerd. Geen inlichtingen worden ingewonnen en geen contact met opdrachtgevers gelegd dan na overleg met de kandidaat

de rijksoverheid vraagt

voor het Ministerie van Verkeer en Waterstaat
te 's-Gravenhage

plv. hoofd van de studiefdeling vac. nr. 7-2142/0936

welke afdeling is belast met de wetenschappelijke voorbereiding van het door het Ministerie te voeren beleid, o.m. door bestudering van:

algemeen-economische vraagstukken;
vervoers- en verkeersproblemen naar hun economische-,
juridische- en geografische aspecten;
sociaal-economische en andere aspecten van de internationale
integratie, o.a. E.E.G.

Gevraagd: Drs. economie of jurist met economische scholing;
leidinggevende capaciteiten; goede contactuele- en verbale
eigenschappen; ervaring in wetenschappelijk onderzoek.

Leeftijd vanaf ca 35 jaar.

Salaris afhankelijk van ervaring en bekwaamheid, max. f 2337,-
per maand.

voor het Ministerie van Buitenlandse Zaken

beleidsmedewerkers vac. nr. 7-2197/0936

voor de Directie Financieel-Economische Ontwikkelingshulp

Deze Directie behandelt aangelegenheden op het terrein van de
financieel-economische hulp van Nederland aan
ontwikkelingslanden.

Zij heeft met name een taak t.a.v. de interne coördinatie van
de verschillende vormen van deze hulp en van de voorbereiding
van het internationale overleg hierover.

De medewerkers, die in dit kader een interessante werkring
zullen vinden, worden belast met de behandeling van bepaalde
onderwerpen, waarbij zij de nodige initiatieven zullen moeten
kunnen ontplooiën.

Voorts zal veelvuldig contact moeten worden onderhouden met
andere Ministeries en instellingen zowel in de particuliere
als in de overheidssfeer.

Vereist: Doctoraal examen Economie, Rechten, Politieke en
Sociale Wetenschappen met een ruime economische scholing.

Leeftijd tot ca 35 jaar.

Salarisgrenzen van f 1203,- tot f 2005,- per maand.

**Schriftelijke sollicitaties onder het bij de gewenste functie vermelde
vac. nr. (voor elke vacature een afzonderlijke brief) zenden aan
Bureau Personeelsvoorziening en Bemiddeling van de Rijks
Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.**

**AOW-premie voor Rijksrekening. De salarissen zijn exclusief 6% vakantie-
uitkering**

Telkens en telkens blijkt ons weer
hoezeer de nog steeds snel groeiende
lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de
particuliere belegger, wat inhoud,
actualiteit en objectiviteit betreft,
waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat
wekelijks:

1e Interessante (hoofd)artikelen, die
steeds actuele onderwerpen des-
kundig behandelen.

2e Een uitvoerig en levendig, bijna
dynamisch geschreven beursover-
zicht, de stemming goed weer-
gevend.

3e Door een ieder te hanteren fonds-
analyses, volgens een eigen prak-
tisch systeem, enig voor Neder-
land.

4e Een chronique scandaleuse, fair
en onderhoudend geschreven en
uiteraard zonder sensatie.

5e Een leerzame vragenrubriek, ad-
viezen voor velen inhoudend.

6e Gegevens omtrent vele fondsen
(ook van incurante) telkens
wanneer hieromtrent iets te mel-
den valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne
gratis een 2-tal proefnummers ter
kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

